

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA CLUB ALPÍ CATALÀ BUTLLETÍ

SUMARI: *Els claustres d'Elna*, per JOAN SUTRÀ I VIÑAS. — *Setmana Santa a la Rencusa*, per ROSSEND FLAQUER I GIL. — *Notes de Suïssa*, per FRANCESC BLASI I VALLESPINOSA. — *Montmagastré*, per

JOAN ROIG I FONT †. — *Les activitats cineastes del CENTRE*, per DOMÈNEC GIMÈNEZ. — *Ciutats de llegenda*, per JOAN AMADES. — *Crònica*. — *Bibliografia*. — *Noticiari*.

Els claustres d'Elna

CONEXIEM els claustres d'Elna, pel que n'havíem après en *L'Arquitectura romànica a Catalunya* (1).

Trobant-nos a Perpinyà els dies 21 i 22 de maig de l'any passat, assistint al VI Congrés Anual de la *Fédération Historique du Languedoc Méditerranéen et du Roussillon*, tinguérem oportunitat de veure de prop aquests claustres i de fer coneixença personal amb el senyor Puig i Cadafalch, el qual ostentava la Delegació de l'Institut d'Estudis Catalans.

Pocs dies després, ens trametia una lletra honorant-nos acceptant l'oferiment que li havíem fet dels nostres serveis fotogràfics, i especificant-nos quins eren els detalls fotogràfics que li interessaven més dels claustres d'Elna.

El mes de juliol, treballàvem en els claustres prenent una nombrosa col·lecció de clixés i una sèrie de detalls (*).

Aquesta primavera, la «Agrupació Fotogràfica Montserrat», una de les seccions del Patronat Parroquial de Figueres, obria la seva I Exposició i, en demanar-nos de prendre-hi part, presentàvem una sèrie de documents dels claustres d'Elna.

(1) Vid. Vol. III. Pàgs. 275-286.

(*) Em plau regradar des d'ací, per les gestions que prop de les autoritats competents féu, abans del nostre desplaçament a Elna, el nostre bon amic l'escultor rossellonès Gustau Violet, perquè la nostra tasca no es veiés torbada per cap de les sempre enutjoses traves burocràtiques. Gràcies a ell, em vaig trobar amb el màxim de facilitats que hom pugui desitjar, corrent per aquests mons de Déu.

En venir a Figueres, el dia 8 d'abril, el nostre President senyor Pau Vila, per donar-nos una conferència sobre «El poblament de Catalunya», visità aquella Exposició i ens demanà que presentéssim als consocis del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA un resum del nostre treball. Heus ací el motiu d'haver escrit les ratlles que segueixen.

Jo voldria, per un moment, traslladar-vos a Elna, i que, pels carrerons estrets, pugéssim cap a la catedral de Santa Eulàlia; ja en aquella ampla terrassa que es troba al davant, sota aquell cel tan blau i tan igual al nostre, veuríem com s'estén la plana del Rosselló, tota ella exuberant de vegetació, delimitada per la franja dels sorral·ls que emmarquen el mirall del cel, que és el nostre mar, damunt del qual a penes llisquen suaument les veles blanques dels llaguts de Banyuls, de Colliure i de Port-Vendres... Ja sadollats d'aquella simfonia de llum, de vida i de color, us invitaria a visitar la catedral de Santa Eulàlia, l'altar major de la qual fou consagrat l'any 1069, segons diu la inscripció que es troba als dos costats de l'altar (1).

No és la nostra comesa parlar especialment de la catedral, i és per això que ens n'anirem als claustres, que constitueixen, per diversos aspectes, un cas curiós en l'estudi de l'Arqueologia de Catalunya.

Per la Història sabem que, l'any 1285, les tropes de Felip l'Atrevit envaïren el Rosselló; la resistència dels habitants d'Elna exasperà els invasors, que, no contents de saquejar la ciutat, la destruïren. DescLOT, en la seva *Crònica del Rei En Pere*, ens diu que «no tingueren consideració ni per les esglésies ni per ningú... que de la vila, no en restà pedra sobre pedra i que la soldadesca incendià les esglésies».

Sembla que dels claustres solament quedà en peu una sola galeria: la del cantó sud, protegida com es trobava pels murs de l'església.

Els claustres afecten en planta la forma d'un quadrilàter irregular; la galeria de l'est dóna accés a la terrassa superior i a la capella subterrània dedicada a Sant Llorenç; la galeria meridiana corre paral·lela a la nau del temple; la galeria de ponent, flanqueja les construccions que possiblement constituïen la Casa del Capítol, avui dia estatge de la Municipalitat d'Elna; finalment, la galeria

(1) Vid. Joan August Brutails, *Etude Archéologique sur la Cathédrale et le Cloître d'Elna*.

septentrional donant a uns patis, és sostinguda per murs en contrafort.

Les voltes de les galeries són ogivals i reforçades per arcs; aquestes voltes graviten a cada angle del pati, delimitat pels claustres, damunt d'un pilar quadrat; entre angle i angle, o sigui al llarg de cada galeria, altres tres pilars es reparteixen l'esforç de les voltes; i, entre cada un d'aquests pilars, dos grups de dues columnes bessones ens dona un total de seixanta-quatre capitells, que, afegits als temes ornamentals dels dotze pilars i dels quatre pilars d'angle, ens ofereixen un conjunt de riquesa que féu dir a Viollet-le-Duc que «com a escultura, aquest claustre és el més ric de tots els que existeixen en aquesta part de la França» (1).

Un tomb de primera inspecció per les galeries ens permetrà de veure tot seguit les diferències que existeixen entre cada una d'elles, en el que pertoca a la part ornamental, i, als amics de desxifrar inscripcions i epitafis, en trobaran tota una sèrie, algunes d'elles interessantíssimes i originals.

Hom no té, almenys fins a la data, cap document que indiqui d'una manera categòrica com i quan va iniciar-se la reconstrucció dels claustres; és un fet positiu, però, que se n'aprofitaren elements i que, en reconstruir-los, hom s'inspirà, almenys en un principi, en la decoració i els temes ornamentals de la galeria netament romànica, la primitiva, que restà en peu: la galeria del sud.

La confrontació, que solament la documentació fotogràfica permet fer, és interessant en comparar cada un dels capitells i dels temes de les galeries sud i oest, ja sigui amb les representacions històriques de l'Antic Testament: creació d'Adam, creació d'Eva, llur caiguda en pecat; ja sigui en les del Nou Testament, en les representacions que poden interpretar-se com volent representar Herodes ordenant la degollació dels Innocents i en les que fan referència a la vida dels Apòstols Sant Pere i Sant Pau, el passatge del *Quo Vadis Dómine?* i el de la separació dels dos Apòstols; ja sigui en l'ornamentació rica i elegant dels capitells i dels àbacs.

Podríem dir que aquestes dues galeries són úniques per un estudi d'escultura comparada. Cada època, cada artista té el seu esferit; per més que s'esforci a copiar, el seu cisell obeitrà a unes forces que li seran desconegudes, però que plasmaran a través dels segles la personalitat que ell, sense voler, li haurà donat.

—«Són, com diu Puig i Cadafalch, el «re-creador» del nostre

(1) Vid. *Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XI.e au XVI.e siècle*. Vol. III.

Art Romànic, dues menes de visió, dos conceptes de forma: la inexpressiva, rígida, geomètrica, bizantina, i l'expressiva, moguda, més naturalista, de l'època gòtica» (1).

Els caràcters més propis del gòtic, els trobem, però, i encara, per dir-ho així, en estat de tempteig, a la galeria de llevant; és aquesta la més rica en representacions historiades de l'Antic i del Nou Testament: les escenes de la creació d'Adam, d'Eva i les del Pecat Original; l'Anunciació, la Visitació, la Nativitat, l'Aparició dels Àngels als Pastors, els Reis Mags davant d'Herodes, llur viatge, llur somni, l'Adoració, la Fugida a Egipte, la Degollació dels Innocents, Jesús enmig dels Doctors de la Llei, la Presentació al Temple, l'Aparició de Jesús a Maria Magdalena i la Mort de la Mare de Déu; la Història de Llätzer, el mal ric i, finalment, unes escenes que, segons Brutails, podrien representar les distribucions de vi que es feien al claustre.

L'estil gòtic, el trobem, amb el màxim d'ornamentalitat, a la galeria del nord; aquí són reproduïts novament temes que hem trobat a les galeries sud i oest; a més, escenes del Martiri de Santa Eulàlia. L'artista, en aquesta galeria, demostra tenir una més ampla llibertat de concepció, i en els capitells, l'àbac i les canyes de les columnes, se'l veu enamorat de la flora pròpia de la comarca que tracta de reproduir.

En resum, podríem dir que la característica pròpia de cada una de les galeries és la següent: la del sud duu l'empremta pròpia del romànic català, que vacilla entre la immobilitat i la rigidesa o el gest viu i animat (clixés de la Creació), però duent sempre com a segell distintiu la proporció i el traçat segur i enèrgic.

A la galeria de l'oest, presideix, en canvi, l'esperit d'imitació, que pressent unes noves idees, uns nous corrents, un nou estil que no acaba d'entendre's i que comença a plasmar-se en la galeria de llevant per a prendre tota la seva personalitat en la galeria que de llei natural li pertocava: la galeria del nord...

Una particularitat de les escultures d'Elna és que els ulls de la majoria de les figures que hi ha representades havien estat omplerts de plom; a més, s'hi noten traces de policromia. Imaginem-nos, doncs, quina fóra la impressió que causaria llavors la visió d'aquests claustres... Esguardem, però, respectuosament, avui, aquest monument tan ben conservat i desitgem de cor que el sol i els vents de mar i de tramuntana vagin daurant amb llur bes per

(1) Loc. cit. pàg. 286.



est. J. Sallé

ELS CLAUSTRES D'ELNA: HERODES ORDENANT LA DEGOLLACIÓ DELS INNOCENTS. UN TEMA TRACTAT EN TRES ÈPOQUES DISTINTES.

1. EN LA GALERIA S.; 2. EN LA GALERIA O.; 3. EN LA GALERIA N.



Os. J. Solà

ELS CLAUSTRES D'ELNA: UN TEMA ORNAMENTAL TRACTAT EN TRES ÈPOQUES DISTINTES.

1. EN LA GALERIA S.; 2. EN LA GALERIA O.; 3. EN LA GALERIA N.

llargs anys aquestes pedres centenàries, i que solament elles i no l'odi dels homes tenen dret a destruir.

I, en sortir d'aquests claustres, que a cada u hauran parlat al cor d'una forma distinta, us prego d'esguardar novament la Plana del Rosselló, tota assolellada, i en baixar pels carrerons estrets i plens de fresca, us acomiadareu d'un vell i d'una vella, d'un fadrí jove i colrat i d'una mossa bruna que duu al llavi una cançó de la terra i, encara que no els coneguen, els tindreu, n'estic segur, més estima, per ésser «catalans del Rosselló», i que, pel fet d'ésser d'Elna, ja us semblen més germans...

JOAN SUTRÀ I VIÑAS

Figueres, maig del 1933.

Setmana Santa a la Renclusa

(Del 12 al 17 d'abril d'enguany)

A PROFITANT la nit del 12, ens traslladem a Benasc per carretera i amb un auto *pullman* que és l'admiració de tothom; car, a més d'ésser nou, porta al sostre un gran embalum. Deu hores ens calen per a arribar-hi. Esmorzats, carregats els esquís i les motxilles plenes fins a «vessar», al damunt dels muls, emprenem precedits per aquests i junt amb els altres companys arribats ahir, el camí de la Renclusa, ja prou conegut per la majoria de nosaltres. Anem escurçant distàncies tot fent conversa i comentant el temps, que no té pas tendència a millorar, sinó tot al contrari. L'Éssera baixa bastant ple, la qual cosa ens indica el desglaç que hi ha per dalt. La primavera tot just comença a manifestar-se i el paisatge queda a voltes trist. En arribar al pla dels Banys, comencen a caure gotes, que van agafant més intensitat a mesura que anem pujant. Hem atrapat les cavalleries, i l'expedició va avançant sota la pluja, que no ens abandona fins quinze minuts després de l'Hospital de Benasc, justament al mateix lloc on hem d'efectuar el descarregament dels animals per començar la neu. Els isards també fugen de la pluja; els veiem en un gran ramat que remunten les pales de neu de les cingleres del davant de l'Hospital. El temps sembla penedir-se, i la pluja para. Efectuem tota la maniobra sense que se'ns molesti més. Mengem quatre coses, ens calcem els esquís, ens carreguem les respectives motxilles, que pesen força, i amunt.

Als primers passos ens molesta el pes i anem fent tentines fins que ens hi acostumem una mica més i ens adaptem a les circumstàncies. Un darrera l'altre i per intervals, anem seguint el mateix rastre dels qui van al davant. Les boires dominen els alts i ens priven de veure els cims que ens voltien. La neu enguany escasseja en aquesta regió; és per això que en arribar al pla d'Estanys, ens hem de treure els esquís per estar part d'aquest en un gran bassal d'aigua que cal revoltar fins a trobar la neu de l'altra banda. A mesura que anem pujant, la capa de neu té més gruix; però, en general, aquesta contrada està bastant desposseïda del mantell blanc que hauria de tenir, a jutjar per les nevades que han caigut pel nostre Pireneu. Pel cantó dels ports de Benasc i de la Picada, el terreny és molt fosc, cosa que indica també la manca de neu. En girar i entrar a la coma de sota la Renclusa, l'aspecte canvia: la neu és abundant i el seu blanc domina per complet el paisatge.

A primeres hores de la tarda comencem a entrar al Xalet de la Renclusa, que ja està obert des d'ahir i en el qual hi ha tres «Montañeros de Aragón» i l'home (En Jaume) que va pujar a obrir-lo. Ens installem a les cambres, on hi ha llits i mantes; fem requisita d'aquestes i de tot l'abrigall que ha d'anar als llits, ja que cadascú l'ha de tenir per un igual; hi ha un gran enrenou i es comença a agafar l'ambient de caserna. Al cap de poca estona d'haver-nos instal·lat, arriba l'amic Oliveras, que ve tot sol des de l'Hospital de Viella per ajuntar-se amb nosaltres; ha hagut d'aguantar més que la nostra colla les impertinències del mal temps. Tots els aliments, que constitueixen fins ara el pes principal de cada motxilla, els deixem a la cuina, i uns quants comencen a pelar patates - més ambient de caserna - i d'altres a confeccionar el sopar, que, com que és el primer, resulta escàs; hom està desentrenat. Per pair aquesta sopa de fideus i el bistec amb patates fregides, cantem una estona, i potser són aquests cants (?) els que fan que el temps empitjori, car està nevant i les boires són mestresses de la situació. Bona perspectiva per a demà.

Dia 14 (Divendres Sant).—El dia, tal com pressentíem ahir, és desastrós. L'Estasen, que fa de despertador, ja ens ho ha dit més d'una vegada. Ens tombeim de l'altra banda i continuem el son, que bona falta ens fa. Satisfets d'haver fet el mandra i desvetllats pel soroll dels altres, ens llevem disposats a fer un bon esmorzar, que, ara com ara, serà el nostre passatemps: Efectivament: hom fa la primera requisita de xocolata per elaborar una gran xocolatada

a la francesa, que resulta excellent, la qual va acompanyada de sengles torrades que ens fem a l'estufa del menjador. Com que l'optimisme sempre impera, malgrat el temps, que és pessimista, uns quants se'n van en direcció als Portillons; potser mentrestant el temps millorarà - i ca! - i els permetrà de fer quelcom. Uns altres, veient que el temps segueix igual, es queden dins del Xalet a jugar al dòmino i a bromejar. Un tercer grup, se'n va a fer pista a poca distància. Els optimistes tornen: no hi ha res a fer - diuen -, i matem el matí fent pista tots plegats. Un bon i abundant dinar, en el qual no ha cooperat cap de nosaltres, ens ajuda a matar una vegada més el temps. Fa una tarda quieta a estones, i ens atrevim a sortir; els uns, vers l'Hospital de Benasc a buscar els aliments que ahir vàrem deixar en un amagatall del bosc; i els altres se'n van cap a Aigualluts.

Aquesta tarda és potser de les que hi ha hagut més gent ací a la Renclusa; som una quarentena i el local resulta estret. A mitja tarda han pujat els de Terrassa a engruixir el grup, que, així que el temps ho permeti, ha d'investir aquest massís de la Maladeta. Inclús el Refugi lliure està habitat.

Al voltant de l'estufa, tot fent brometa, estem esperant amb delit el sopar, que deixem que l'Abadías ens arregli al seu gust, i amb prèvies consultes. Cada refrigeri va guanyant qualitat; ara només volem que el que guanyi qualitat sigui el temps. Liquidat el sopar, al qual hem fet tota classe d'honors, i amb una nit no gaire definida, anem a dormir, si més no, carregats d'optimisme.

Dia 15 (Dissabte de Glòria).—L'home despertador tampoc avui no les té totes; són les cinc i, com ahir, ens hi tombem. Malgrat això, però, com que en castellà hi ha una dita que diu *no hay sábado sin sol* ens llevem d'hora per un si de cas fos veritat la dita. Una nova requisita de xocolata i mentre es va elaborant la gran i quotidiana xocolata a la francesa, ens anem preparant els esquis per un si de cas també es decidís el temps. L'enrenou és considerable: tothom alhora s'encera els esquis i s'installen les pells de foca ensems que es dubta de la dita castellana. L'esmorzar d'avui és mixt: la majoria ho fa a peu dret tot apariant-se llurs esquis; per a anar a cercar la xocolata, hom ha de fer una volta per estar interceptat el pas directe, ja que la taula es fa servir d'extrem per a posar horitzontals els esquis.

Quan menys ens ho esperàvem i enmig d'una gran alegria, d'enremig d'una clapa blava surt un raig de sol, i al cap de pocs mi-

nuts les boires han desaparegut per complet. Tenen raó, avui, els castellans amb la seva dita. Enllestim al més aviat que podem i ens enfilem en direcció al Portilló inferior. Anem pujant en filera índia i som vint-i-set; fa molt bonic anar remuntant fent ziga-zagues i veure la filera de companys que van seguint tot fent el que suara hem fet els qui anem al davant. La neu no és despreciable i està bé. La Renclusa es veu petita i se senten apagats els crits que ens fan els qui hi resten. Sense emprendre-ho a la valenta, assolim el Portilló amb un temps bastant acceptable, car hi esmercem menys temps que a l'estiu. Les boires han fugit dels baixos per a remun-tar-se i jugar al voltant dels cims. Ací, al Portilló, hi ha una gran pala de neu bastant inclinada que els primers han de passar amb precaució. Tota la caravana en pes fa un repòs enmig d'aquest desert blanc; estem al començament de la gelera d'Aneto. Mengem una mica i gaudim de la bella vista; si bé podria ésser-ho més, Déu n'hi do de la que se'ns deixa veure. Fa un sol que estavella; hi ha una calma que enamora i l'Aneto no s'ha vist encara net de boires. Com aquells que fan penitència, empenem de nou la marxa per damunt d'aquesta neu de primavera tan prometedora per a la baixada. A manera que anem pujant, anem gaudint del bell espectacle que ens ofereixen la Cresta del Mig i la Maladeta; tota la seva roca és completament blanca a causa de les incrustacions de flors de neu que té; el contrast del blanc de la gelera amb el blanc gris de la roca i el blau del cel amb les boires també blanques que el vent empeny, és magnífic; talment una visió mitològica. Bocabadats per tanta beutat, anem pujant - és la nostra planeta - en direcció al Coll Maleït per gaudir, un cop allí, de més beutat pirenenca. El vent mansoi ens indica la proximitat d'aquest coll, que ja de lluny es distingeix. L'espectacle que els nostres ulls veuen és magne: tenim al nostre davant tot el massís de Posets; a baix, sota els nostres peus, el llac de Cregüenya dorm encara l'hivern; les parets de banda i banda del coll, imposen, i llur blanc incrustat és tan viu, que semblen de marbre polit. Ací, abandonem els qui volen assolir la punta d'Astorg. La resta de la caravana va al coll de Corones, i gairebé arran de les parets de la Cresta del Mig, hom pot gaudir dels detalls d'aquesta. Ara, les boires han desaparegut i el pic d'Aneto ha quedat net per complet i, només per uns instants, s'ha deixat fotografiar. Les boires juganeres ens el tornen a acaparar. Passem de llarg el coll de Corones, el qual, entre cornises i sots, està bastant desfigurat, per emprendre l'última pujada per assolir el gegant dels Pireneus. Unes quantes ziga-zagues ens menen al



Cl. M. Giró

LA MALADETA. COLL MALEÏT



El J. Haig

LA MALADETA OCCIDENTAL DES DE LA MALADETA ORIENTAL



C. A. OLIVER*

UN DESCANS SOTA LA MALADETA

l'hom del contrafort, on deixem els esquís i les motxilles per posar-nos, com a mesura preventiva, els crampons. Malgrat l'alçada (uns 3.300 m.), el vent no és fred i no molesta, i això ens ajuda a pujar bé fins al començament del cèlebre Pas de Mahoma, que passem sense cap dificultat. Encara que hi hagi neu, les que es poden anomenar «preses» queden descobertes, i només cal que hom es fixi on posa peus i mans; i res més.

Sort que més d'un ha fet el pic d'Aneto a l'estiu i amb bon temps i es fa càrrec del panorama; però els qui avui el fan per primera vegada hauran de tornar-lo a fer, ja que avui no es veu absolutament res a causa de les boires, que cada vegada tenen més ganes de jugar. Tots aquells blocs en desordre, que hi ha l'estiu, no existeixen; estem al damunt d'una capa uniforme de neu per on fa de bon transitar. Busquem la llibreta i no la sabem trobar i fem fotos per a acreditar l'ascensió. Tenim el goig i la satisfacció d'haver efectuat aquesta ascensió acompanyats de la primera dona que ha pujat en època d'hivern i sentim força que aquesta no hagi estat una catalana: és a Anglaterra, una vegada més, a qui pertoca aquesta «primera». Cansats d'esperar que les boires acabin de jugar, deixem el pic; al Pas de Mahoma, els qui baixen fan nosa als ressagats que encara pugen; avui és dia de molt de trànsit per ací dalt i, malgrat això, les boires no s'espanten.

Ens canviem els crampons pels esquís; la neu és immillorable i llisquem de debò i amb un no res som al coll de Corones. Ara les amoïnoses boires juguen per ací, i cal anar amb precaució. Una petita parada, quatre «ganyips» i una llarga esquuada d'aquelles de què hom es recordarà dies, ens trasllada a la mica de coma que baixa del Coll Maleit. La neu permet fer tot el que vulguem; així és que fruïm de debò. Ens dividim en dues colles; els uns continuen pel mateix itinerari del matí i els altres es llancen gelera avall vers Aigualluts. Mai com avui no s'havia vist potser aquesta gelera tan concorreguda ni tan ratllada; hi ha pertot arreu una gran animació, car a més de les nostres tres colles (els de la Punta d'Astorg, els d'Aigualluts i nosaltres, els del Portilló inferior) han pujat tots els qui s'havien quedat a la Renclusa; en total devem passar dels trenta-cinc els que «transitem» per aquestes altituds.

Als voltants de les cinc de la tarda ens anem aplegant tots al Xalet, satisfets de la jornada. Si no fos perquè hom ho ha fet, no es creuria la rapidesa amb què s'ha baixat malgrat la boira que ens ha alentit la marxa; dues hores amb aturades compreses ens han calgut per a arribar-hi «a toc» passant pel Portilló inferior.

Per dins del Xalet regna una gran alegria, i tots, al voltant de la llar o bé de l'estufa del menjador, mentre s'eixuguen sabates, mitjons i pells de foca, hi diuen la seva, no mancant amb abundància els acudits que ens fan passar desapercebuda la llarga estona per a nosaltres que hi ha entre l'arribada i el moment solemne de posar-nos a taula. Un sopar encara millor que el d'ahir i amb quatre plats, fineix la jornada que acabem de completar amb un llarg «sobretaula» amb atraccions. Un cel serè i estrellat ens confirma que, si no hi ha res de nou, demà - enigma - el sol tornarà a castigar els nostres rostres.

Dia 16 (diumenge de Pasqua).—Un matí rialler i prometedor és el d'avui. Després d'haver-nos arranjat esquis i motxilles i d'haver pres la quotidiana xocolata a la francesa, que cada vegada trobem més exquisida, deixem el Xalet per anar els uns a la Maladeta i els altres cap a Mulleres. La neu, durant la nit, s'ha glaçat i cal fer ús dels crampons per a pujar millor; aquests, però, són prescindibles. Fins al mig dia aproximadament ens fa un dia d'estiu; el sol llua tant com vol i ens deixa unes cares enceses. A manera que hom s'aproxima als cims, el vent, com a precursor del mal temps, ens avisa amb les seves bufades aixecant una mica la neu i fent-la jugar al seu caprici. Les boires, de les quals estem tan enamorats, es deixen veure una altra volta per les crestes traient-nos l'encís d'assolir-les. El dia s'espantalla per moments i no cal pensar en més itineraris; gràcies, encara, que hem assolit el cim de la Maladeta oriental. Els avisos de mal temps cada vegada són més indiscrets; mitja volta i per entre aquest mar de boires fem una bona i llarga esquuada per la gelera de la Maladeta. Encara arribem a temps per a fer-nos fer un dinar, i com que de gana n'hi ha, no insistim negativament a les preguntes de l'Antoni; no sabem dir «que no», i mentre ens prepara una bona «paella», ens fem la *toilette*, car la resta del dia, la dedicarem al repòs i a «alternar», i hom ha d'anar almenys polít, ja que de goig ningú no en pot fer ací dalt.

Els qui han anat cap a Mulleres arriben xops de cap a peus i han fet el Salenques; han tingut encara més mala sort que nosaltres; almenys nosaltres, no ens havem mullat, ja que no hem tingut el disgust de rebre la pluja com ells.

S'ha de matar la tarda d'una manera o altra. Hom comença a enginyar i a rumiar; n'hi ha un al qual vénen ganes d'afaitar-se. Podem fer una paròdia del «Barber de Sevilla», a la nostra manera. Dit i fet; és afaitat d'una faisó bastant original i amb moltes

eines i estris que no figuren al manual del barber; això sí, no li fan mal - almenys no es queixa -, ni un senzill tall: «l'afaitador» en sap.

La tarda segueix ensopida; a estones neva lleugerament; hem de fer esforços per no agafar el mateix ensopiment que hi ha pel defora. A les cinc, prenem el te amb galetes, en substitució de pastes; es coneix la influència dels dos anglesos que vénen amb nosaltres, sobretot la de l'angleseta, gràcies a la qual el prenem el més aproximat possible a l'anglesa.

El menjador s'ha convertit en sala de joc fins que ha vingut l'hora de consumir l'últim sopar, que també és suculent i, cosa més estranya, abundant; es veu que, sense saber-ho ben bé, hem dut menjar per més dies, cosa que no acostuma a passar, car sempre els últims dies hom s'ha d'estrènyer el cinturó i ha d'estar a dieta forçosa.

La nit d'avui no està del tot coberta; hi ha clapes que permeten de veure els estels el suficient per a engrescar uns quants per a demà, dia de retorn, i traslladar-se a Benasc per la bretxa d'Alba. Aquesta nit només ens havem quedat estrictament els del *pullman*.

Dia 17 (dilluns de Pasqua).—A les tres de la matinada, el company despertador transita per la cambra i obre la finestra per observar el temps; el pessimisme l'envaeix i es fica al llit. A les quatre fa exactament igual que a les tres, però a les cinc ja no ho pot resistir més i, malgrat el temps, que està completament cobert, però, segons ell, sense malícia, actua de despertador general i fa vestir els qui s'han enrolat per anar per la bretxa d'Alba amb rapidesa, car dintre de mitja hora és qüestió de marxar. Per tota la casa hi ha el gran enrenou, com és de suposar, els uns perquè han de sortir tot seguit i els altres perquè hem d'arreglar i arranjar tot el nostre equipatge i, a més, deixar el Xalet ben acondiciat.

Trenta-cinc minuts han calgut perquè els de la bretxa d'Alba esfiguessin a punt de marxa; els hem acomiadat amb ironia; avui el dia no convida a fer travessies.

Nosaltres ens dediquem a «escurar» el que ens queda de menjar, i no podem pas acabar-ho tot; aquesta feina d'escurar constitueix, avui, el nostre variat esmorzar.

A les set, deixem la Renclusa i, amb un temps poc segur, anem desfent el camí del primer dia que, igual com aquell, la pluja, a intervals, ens va refrescant la situació.

A Benasc ens espera el clàssic dinar que clou les excursions. els de la bretxa d'Alba arriben més d'hora del que creiem. I amb

l'estómac ple i satisfets del que hem fet, malgrat el temps, deixem aquesta vila amb certa recança. No ens sabem avenir que hagi passat el temps tan aviat. Tot té la seva fi. Anem desfent el camí d'anada; l'auto torna a causar admiració, i amb la decisió que ara porta, a causa del bon estat de la carretera, ens costarà poc d'arribar a casa. Ens hem aturat a sopar a Tàrrega i a corre-cuita. La resta del viatge és un seguit de capbussades, igual com a l'anada. Són les llums de la Diagonal les que ens desvetllen del tot. Aquesta entrada a Barcelona, tant si es fa de dia com si es fa de nit, resulta magnífica. Passeig de Gràcia, Plaça de Catalunya, una voravia i final de trajecte. La gran descarregada d'esquis i motxilles; taxis que papallonegen pel nostre voltant; uns «a reveure», i cadascú a casa seva; és una hora del dimarts dia 18.

ROSSEND FLAQUER I GIL

Notes de Suïssa

Ginebra

ENTRÀREM a Ginebra pel cantó de l'alta Savoia francesa. El darrer poble francès que hom troba per aquest cantó és Sant Julià, situat bastant separat de les duanes francesa i suïssa.

Els edificis d'aquests llocs duaners estan emplaçats a l'enllaç de la carretera divisòria dels dos Estats al·ludits. Els duaners francesos ens amoïnaren amb llurs pretensions; els suïssos ens rebren amb els braços oberts i planejaren totes les dificultats per a entrar a llur país.

En travessar els primers pobles de la Suïssa, hom percep ben aviat els avantatges de l'ordre i de la placidesa que els veïns d'allí posen al servei del turista. Pobles nets i endreçats, els habitants dels quals surten al brancal de la porta per donar el Déu vos guard al passatger i desitjar-li feliç permanència en aquest bocí de terra muntanyosa del centre d'Europa, inclinada a l'ideal excursionista com una necessitat estatal, i no pas com un caprici.

A les vuit del vespre entràvem a Ginebra, en el precís moment en què el sol pretenia abandonar l'ambient sereníssim que tot el dia ens havia acompanyat per les terres del Delfinat i de la Savoia. Ginebra és la ciutat suïssa preferida pels estrangers. Està situada

a les voreres inferiors del llac Lèman, a l'indret on el riu Roine, en sobreixir del llac, comença la seva davallada per a introduir-se a França.

Tanmateix, Ginebra esdevé una de les dues grans portes d'entrada a Suïssa. És la porta francesa, sobre el riu Roine; mentre Bâle és la porta alemanya, sobre el Rhin. Per la proximitat amb el territori francès, per la llengua i per les seves afinitats intel·lectuals i morals, Ginebra és molt francesa; però, altrament, és eminentment Suïssa pel seu esperit d'independència i d'acatament a la Confederació helvètica.

El riu Roine divideix la ciutat de Ginebra en dues parts, cada una de les quals s'emmiralla en el llac Lèman. Aquest llac té un formidable poder d'atracció i, a més a més, constitueix l'alegria, la riquesa, la vida de Ginebra. Hi ha foraster que s'accontenta només amb fruir de la bellesa del llac Lèman. Fora d'ell plana el tarannà de qualsevol ciutat europea.

Des d'aquest llac, hom té l'avinentesa de contemplar l'illa de Rousseau, que surt com un oasi en un extrem del llac; o bé fruir amb el moviment ciutadà tot passejant pel pont Mont-Blanc i recórrer el llarg i esplèndid passeig del moll d'aquest nom, amb l'avinentesa d'observar còmodament els vaporets i les barquetes que circulen per damunt de les aigües quietes. A la part alta de la ciutat surten les dues torres i la fletxa de la catedral, projectades tremoloses en l'espill del llac, davant d'un circuit llunyà de muntanyes altíssimes coronades de neu.

Ginebra és el tipus de la ciutat antiga. En agregar-se a Suïssa no ha perdut res de la seva autonomia. Els 25 cantons helvètics són com una mena d'altres tantes repúbliques, que es governen, legislen i s'imposen gairebé amb una llibertat completa.

Mentre hom puja a la Catedral, té l'avinentesa d'observar l'existència d'una pila de carrers estrets, tortuosos i ombrejats, amb cases d'aspecte auster, sense fantasies, fetes de pedra nua i freda, amb finestres desproveïdes d'ornamentació. En aquests carrers regna, quasi exclusivament, l'estil arquitectònic dels segles xvii i xviii. El Renaixement, testimoni per l'edifici que ocupa l'Ajuntament, amb la seva curiosa rampa, ha perdut la seva gràcia.

La ciutat de Ginebra guarda nombrosos records de Calví, ànima de la reforma religiosa proposada en aquella època. Llavors, Ginebra fou el primer fogar del protestantisme europeu. En honor a aquest reformador, els ginebrins han aixecat un colossal monument que amida 100 metres de llargada, al centre del qual hi ha les

estàtues en alts relleus dels reformadors del catolicisme: Calví, Farel, Thomàs de Bèze i l'escocès Knox.

Tota la història de la Reforma a Ginebra, amb les tombes dels seus homes, està escrita a la Catedral de Sant Pere d'aquesta ciutat. La basílica de Sant Pere és el monument capital de Ginebra. Les parts més belles daten de l'època romana; però, en general, és un edifici d'estil gòtic de darrers del segle XIII, construït damunt d'un de romànic del segle XI que reemplaçà un temple romà del segle IV. Ostenta un gòtic sever de dos segles anteriors al calvinisme, llevat d'un pòrtic modern, del segle XVIII, que xoca per les seves dissonàncies arquitectòniques.

Sota de les tres naus, majestuoses i desproveïdes d'ornaments litúrgics, predicà Calví les reformes de l'església romana. Aquí és conservat el setial des del qual, el segle XVI, l'esmentat reformador dirigia la paraula als fidels. Calví fou qui manà cremar el metge espanyol Miquel Servet, l'any 1553.

Fa pocs anys, el catolicisme de Ginebra s'ha apropiat de l'església de Nostra Dona dels Monts, que fou construïda el segle XV pels mateixos catòlics. Aquesta nova era hi ha dut una febre de reformes i embelliments; hom esculpeix els capitells, decora els murs, fa neteja general, amb la intenció de treure'n tot indici del protestantisme, la pruija del qual fou conservar aquesta església enmig d'un caire profà.

L'espectacle superb, corprenedor, del llac Lèman, crida sempre l'esperit del turista. Sense heure'n esment, aquest s'adreça al llac, mira persistentment de reüll les seves aigües i segueix els molls que les circumden. Amb tot això, hom s'adona d'un monument estrany, aixecat al moll Mont-Blanc i dedicat al Duc Carles II de Brunswick. Aquest personatge deixà vint milions a la ciutat de Ginebra, amb la condició que li fos aixecat un monument funerari semblant a un mausoleu de Verona.

Tot rodant pels voltants del llac, hom també s'adona de les nombroses tendes de rellotgeria. La rellotgeria és la principal indústria de Ginebra, introduïda aquí l'any 1587.

A Ginebra hi ha la residència de la Societat de Nacions. Aquesta avinentesa proporciona a aquesta ciutat una formidable aflluència anual de polítics, que formen veritables dinasties. Aquí, durant l'estiu, es concentra l'amor a la natura i a la política. El llac Lèman dona per a tot. Al seu recer hom delibera sobre el treball mundial, sobre finances, sobre l'avenir de les petites i grans nacionalitats.

Però al recer del llac de vegades es reben amoïnaments. Una nit del mes de juny, mentre contemplàvem els infinits reflexos, amb les seves vibracions enlluernadores i resplendents, una plaga de mosquits envaïa l'espai i atabalava tothom amb el seu brogit i amb la possibilitat d'empassar-se'n alguns milers. Són insectes inofensius, això sí, però arriben a emboirar la llum dels fanals públics. Cada any fan llur presentació durant tres o quatre dies de la canícula.

Al llac Lèman també es presenta anualment un vent molt fort. Aquest vent bufa amb intensitat extraordinària durant tres, cinc, set o nou dies seguits. Sempre en nombres imparells.

Altrament, dóna bo de romandre a Ginebra. Des d'aquí hi ha l'avinentsa de poder realitzar moltes excursions, tant pel llac com per les muntanyes veïnes. Ginebra posseeix un ritme exagerat de ciutat cosmopolita basat en l'ordre, l'alegria i la netedat, qualitats essencials dels suïssos. A Ginebra, però, els tramvies són carrinclons i cars, les fonts públiques estan tallades totes amb el mateix patró i guarnides sempre amb els mateixos geranis. La bellesa del llac Lèman, però, esborra totes les grisalles de Ginebra.

De Ginebra a Lausana

Gairebé totes les ciutats més importants de Suïssa estan situades a la vora dels llacs. Tanmateix Suïssa posseeix llacs i muntanyes com elements principals de la seva constitució geològica. D'aquests elements els suïssos treuen tot el suc decoratiu per impressionar els turistes.

La travessia del llac Lèman esdevé deliciosíssima. Una colla de vaporets lleugers i elegants es mouen en el moll de Ginebra. Estan preparats amb tot el confort i amanits amb els màxims entreteniments, sempre a punt de rebre el passatger.

Els dies estivals, sovint el blanc puríssim del cel transparenta damunt les aigües manses i clares del llac Lèman, sembrat de melangies i placideses. Sovint, uns núvols grassos com bullarocs de cotó fluix, sembla que estiguin posats a posta a les crestes de les muntanyes que circumden el llac, per tal d'augmentar l'atenció decorativa del passatger.

A la sortida de Ginebra, apareix la riba francesa a la dreta, amb el Mont-Blanc i Chamonix, mentre a l'esquerra s'estenen les sinuositats suïsses. El vaporet en el qual viatgem va descrivint esses i més esses per tal d'atracar en totes les estacions del tra-

jecte. Els poblets estan esglaonats a les muntanyes, els vessants de les quals s'enfonsen al llac i sembla que s'aplanin damunt la seva projecció sobre d'aquest. Aquí tot és verd, el verd planxat i lluent de la molsa dels prats.

A la banda dreta d'aquest llac, les muntanyes prenen formes capricioses damunt d'Evian-les-Bains. Les seves crestes descriuen un marc ben original, embellit pels cims clapejats de neu, igual que immensos llençols estesos al cel. De vegades, aquells núvols grassos guaiten el llac per sobre d'aquests cims. L'aigua sembla un grandió espill, que la proa del vaixell trenca silenciosament, tot deixant el rastre de les dues fileres de bromera produïda per les rodes laterals del motor.

Altrament, la majoria de llogarrets dels voltants del llac Lèman són constituïts per hotels. Esdevenen grans ciutats durant l'estiu, i, a l'hivern, es converteixen en llogarrets. Thonnon i Evian són estacions estivals franceses, situades davant mateix d'Ouchy i Lausana, respectivament.

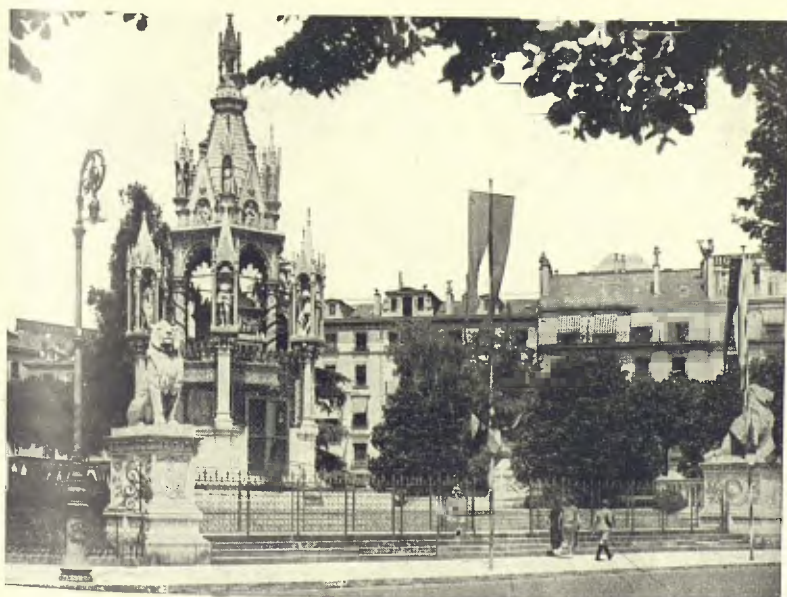
Lausana és la ciutat de les terrasses naturals. L'especial situació en el pendent de la vall de Flou permet un esglaonament urbà singular. Les cases i les places esdevenen miradors, talment fets a propòsit perquè els ciutadans puguin fruir més còmodament amb l'espectacle grandió del llac Lèman, estès en primer terme, i amb la visió dels escarpaments dels Alps savoians, que tallen l'horitzó. Per aquest indret apareix la *Dent d'Oche* i les nevades *Dents de Midi*.

La vila vella de Lausana ofereix un aspecte més feudal que la vila vella de Ginebra. La fantasia de l'Edat Mitjana encara regna en els carrers antics de Lausana, en els quals abunden les venerables escales cobertes, les façanes terminades amb coberta aguda i limitada per pinyons i les finestres florides de geranis, com sol succeir en molts pobles de Suïssa. El castell de Sant Marc, de l'any 1400, antiga residència de bisbes i governadors, i la Catedral, del segle XIII, edificis situats a l'indret més elevat de Lausana, formen un adequat conjunt amb les antigues edificacions de la ciutat vella, suara esmentades, i contrasten amb les construccions modernes de la Casa de l'Ajuntament i el Palau de Justícia.

La magnífica Catedral de Lausana ostenta el pur estil gòtic de l'època de la seva construcció. És l'obra més remarcable d'aquesta ciutat. El portal dels Apòstols és un dels més bells trossos de l'escultura helvètica, i pot rivalitzar amb els portals més anomenats de les grans catedrals.



GINEBRA: PONT MONT-BLANC I ILLA DE ROUSSEAU



Ols. F. Blasí

GINEBRA: MONUMENT AL DUC CARLES II DE BRUNSWICK



LAUSANA. VISTA DE LA PART ALTA DE LA CIUTAT



Cla. F. Bied

LAUSANA. INTERIOR DE LA CATEDRAL

L'any 1536, dintre d'aquesta Catedral foren celebrades algunes controvèrsies religioses amb els reformistes, de resultes de les quals l'edifici esdevingué propietat dels protestants. Llavors fou despullat de tots els ornaments litúrgics de l'església romana i començà una mena d'abandó en aquesta Catedral.

La part alta de Lausana té un caràcter auster i recollit, mentre la part baixa sempre està de festa. Preparen una festa amb l'entusiasme de l'anterior. Així, els turistes i els estiuejants s'hi troben millor sota el caràcter jovial i alegre dels habitants d'aquest país, la pruija dels quals és passar per vius davant del turisme. Lausana, amb els seus 70 mil habitants fixos, sempre està plena de turistes i sempre està a punt de festejar-los.

FRANCESC BLASI I VALLESPINOSA

Montmagastre

El poble

La muntanya o turó de Montmagastre està situat a l'extrem nord de l'alt pla d'Urgell, tocant a l'Urgellet. El seu cim assoleix l'alçària de mil dos-cents metres sobre el nivell de la mar i de quatre-cents metres sobre el pla Gentil (1) i mirat, sobretot des de certa distància, el turó afecta la forma d'un con molt punxegut, que s'aixeca aïllat al bell mig d'una comarca no gaire poblada, compresa entre la serra de Comiols al nord, el riu Segre a migdia i les baronies de la Vança i de Rialb a l'oest i llevant respectivament.

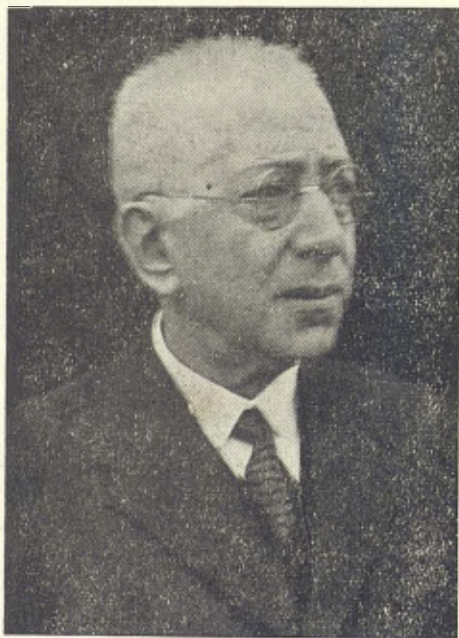
Pregons abismes té la muntanya per tres dels seus costats i solament pel cantó sud una pronunciada costa permet assolir el seu cim roquís i erm. Les cingleres i esqueis prenen aspectes molt variats i pintorescos; a sota seu s'obren tres petites valls cap a on davallen les aigües de les diferents fonts que neixen a la part daval del turó i, finalment, des del seu cim, la vista que es frueix és molt bonica i extensíssima.

La punta del turó està orientada de nord a sud i té dinou me-

(1) Dades extretes d'unes notes manuscrites facilitades per l'amic Salvador Filella, del qual procedeixen també alguns dels altres detalls topogràfics del turó que es consignen en el present treball.

tres de llargària per deu d'amplària. Aquesta va disminuint cap a migjorn, on no té més enllà de vuit metres i mig. Ocupava aquest planell irregular, l'antic castell de Montmagastre, les migrades ruïnes dels murs del qual no donen pas idea de la importància que tingué en el seu temps. Arrecherat a sota seu, hi havia el monestir de Sant Miquel, del qual només resta l'església romànica, convertida fins fa molt pocs anys en parroquial del poble de Montmagastre,

situat cosa d'un centenar de metres més avall.



JOAN ROIG I FONT † (1870-1933)

Col·laborador del BUTLLETÍ, avui en podem donar encara un treball pòstum, ben interessant

Els veïns de l'esmenat poble, seguint les petjades, més o menys voluntàries, de llurs antics senyors temporals i espirituals, - el castell i el monestir -, han abandonat llurs cases i s'han traslladat a un replà que forma la muntanya més avall, a mil cent disset metres aproximadament d'altitud. Aquest indret resulta més adient per tots conceptes i de més còmode accés. La població moderna no forma encara un nucli compacte com la de dalt; té l'abadia o casa rectoral, bastida també de fa poc temps, al mig i la seva part baixa ha estat interinament

habilitada per a temple. Hi havia el projecte de construir al seu costat una església de planta, per al qual fi es comptava amb el producte que donés la venda d'imatges, joies litúrgiques, retaules i altres objectes de vàlua que posseïa la parròquia antiga. Oi més, s'aprofitarien part dels carreus del vell temple romànic, la imminent destrucció del qual no ens poguérem estar de manifestar com era de dordre per l'art i pel bon nom de la nostra terra.

Diversos parers s'han exposat per a desxifrar el nom de Mont-

magastre. Mossèn Joan Segura - l'historiador de Santa Coloma de Queralt - atribueix la seva etimologia als mots llatins *mons magni castri*, això és, muntanya del castell; d'altres consideren que prové de *mont-aspre*, i, finalment, hi ha qui el fa procedent dels mots també llatins *mons magister*, muntanya mestre, enlairada, etc. i que per corrupció en el llenguatge parlat, s'ha convertit en el nom amb què es coneix des de l'edat mitjana. Mancats nosaltres de coneixements etimològics, no podem donar cap preferència a una determinada atribució, puix que totes les exposades tenen una certa relació amb la forma i utilització de la muntanya.

Tampoc no és exclusiu, l'esmentat nom, de la muntanya o poble de què parlem. En el mateix Urgell, no gaire lluny de la vila d'Agramunt, hi ha el poble de Montmagastrell, que sembla un diminutiu de Montmagastre. Està situat al peu i a l'extrem de la serra d'Almenara. A l'Aragó, a la part S.E. de la vila de Peralta de la Sal, s'aixeca un turó, al cim del qual hi havia un poble anomenat Montmagastre, que pertanyia als comtes d'Urgell i desaparegué a mitjans del segle XIV. En resten encara les ruïnes del castell i una ermita coneguda per la capella de la Verge de la Mola (1). En els vessants del turó es conrea la vinya, la qual dóna un vi tan bo que dels seus raïms en diuen montmagastres, per tal de diferenciar-los dels que es cullen en altres indrets de la mateixa comarca (2).

El nostre Montmagastre és actualment un agregat del poble d'Anyà, al terme municipal del qual pertanyen també Alentorn, Comiols, Montargull, Vall-llebrera i Vall-llebrerola. El consell municipal es reuneix a Alentorn per ésser la població de més veïnat, situada al peu del ramal de la carretera que, des de la d'Artesa de Segre, porta a Vilanova de Meià. Els antics camins de ferradura que parteixen respectivament d'Artesa i de Ponts relliguen alguns dels esmentats pobles i, més enllà de Montmagastre, s'ajunten a Folquer. Montmagastre està allunyat d'Anyà cosa d'una hora i mitja; d'Artesa, dotze quilòmetres i vuit de Ponts. Des d'aquesta darrera vila, ha de continuar la carretera de Jorba a Folquer, que passarà per Montmagastre o, almenys, pel seu terme. Hi ha esplanat el primer tros de la secció de Ponts a Folquer, però manca construir el pont sobre el riu Segre i, per aquest motiu, no es pot aprofitar la carretera més que des de Gualter.

El camí més còmode i ràpid pels habitants de la terra baixa

(1) Madoz li dóna el nom de N. S. de la Mola en la serra d'aquest nom i fa constar l'existència de les ruïnes d'un castell i d'un poble àrab que es deia Montmagastre.

(2) Devem aquest curiós detall a la bona amistat de Pere Pach.

per a pujar a Montmagastre, és seguir la carretera d'Artesa a la collada de Comiols fins a vint minuts més enllà de Vall-llebrera, on es troba, a mà dreta, un camí veïnal que en un quart mena a la gran masia Llinàs, des de la qual es baixa, en quinze minuts més, fins a trobar el torrent o riu de Montargull o de Montmagastre d'aigua constant, però escassa a l'estiu. A l'altra banda del riberal s'enfila un pedregós i costerut camí que amb molta pena poden guanyar les tartanes. D'això podem donar fe, puix que els trontollements soferts durant els quaranta-cinc minuts que dura aquesta dreta costa ens deixaren masegats. Prop del cim, es deixa a sota del camí una gran llosa de pedra posada verticalment a tall de fita que crida l'atenció per les seves extraordinàries dimensions. Un cop guanyada la carena que es desprèn del típic turó de Montmagastre, aquest es presenta a l'esguard, enterc i completament aïllat.

Dalt de l'esmentada carena forma un planell irregular, on es veuen diferents masies escampades i el petit nucli de la població nova de Montmagastre amb la també moderna casa rectoral. En aquesta, tal com tenim indicat anteriorment, s'utilitzava la planta baixa per a celebrar-hi els oficis i altres festes pròpies del culte. Per a altar s'havien conjuminat algunes restes antigues, de no gaire mèrit, procedents de l'església vella, mentre que tot el que es considerava que tenia una certa vàlua, estava a la disposició del mes-dient, per a destinar el seu producte a la construcció del nou temple projectat. Hi havia, doncs, per a vendre una magnífica creu processional d'argent amb esmalts, però un xic malmesa; una imatge de la Mare de Déu del Roser d'estil romànic, a la qual hom havia tingut molta devoció; tres taules gòtiques, que sembla que eren interessants malgrat el seu mal estat de conservació; unes altres pintures d'època posterior, relleus de fusta i molts altres objectes. La necessitat diuen que no té llei, però ens cal repetir que és molt de doldre la segura pèrdua d'aquestes joies artístiques, i potser més que res, la desaparició d'un monument tan interessant com l'església vella. Havem de confessar, no obstant, que, actualment, la seva enlairada situació esdevenia molt desavinent per als feligresos de la parròquia, un cop abandonat el poble antic, puix que fins a aquest, hi ha un quart de forta pujada per un camí molt dolent i cansat.

Constitueixen el nucli de l'antic Montmagastre, unes vint cases de pobríssim aspecte, algunes d'elles mig caigudes, repartides en tres carrers i dues places irregulars. Únicament l'abadia o casa rectoral, la qual té adossada una petita capella dedicada a Sant



MONTMAGASTRE: VISTA DEL TURÓ I POBLE



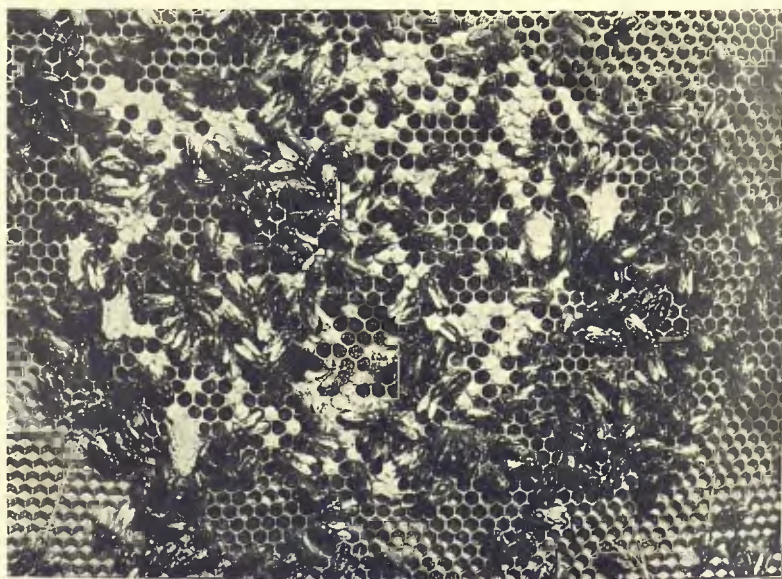
Ord. G. Roig

MONTMAGASTRE: ABSIS DE L'ESGLÉSIA VELLA



Cl. M. Farré

RODANT UNA ESCENA DE «CASTIGADORS CASTIGATS», DE DINÀMIC FILMS



Cl. G. Giménez

DEL FILM «ABELLES», DE JOAN PRATS, HONORAT AMB ELS PREMIS DE LA GENERALITAT
I EXTRAORDINARI DEL CENTRE

Antoni, de construcció també pobra i sense caràcter, ofereix un caire menys rústec. Les parets exteriors de les cases, relligades per murs de pedra i fang, eren les defenses del poble. Un dels carrers és anomenat de la Muralla, i té al seu extrem un portal. El nombre dels seus habitants no creiem que hagi passat mai de cent, malgrat dir-se pel poble que antigament havia arribat a tenir-ne moltíssims més, fins a atribuir-li no menys de set-centes cases. Afegeixen que aleshores el poble s'anomevava Vilaroca, però ni assignant-li els censos i caserius de tot el terme que comprenia la baronia de Montmagastre, no pot suposar-se tal cosa, al nostre entendre. Sembla que l'esmentat terme és conegut també per Vall-llin. Respecte a aquest nom, diu un escriptor (*), que bé podria ésser una corrupció de *Baronia lliure*, títol que els comtes d'Urgell havien atorgat a la de Montmagastre, en virtut d'una concòrdia celebrada amb el seu senyor, a la qual fa referència un plec manuscrit existent a l'arxiu municipal d'Alentorn.

El bosc i els conreus arriben fins als voltants del poble. Després, solament hi ha un clap de vevetació que no passa de l'església de Sant Miquel i d'allí en amunt apareix la roca completament pelada. Sense seguir un camí ben assenyalat, hom guanya el cim del turó, que s'aixeca 100 metres més amunt del poble i a l'altitud de mil dos-cents sobre el nivell de la mar.

Una completa decepció produeixen les migrades despulles que resten del fort castell que tanta anomenada assolí durant l'època antiga. El relatiu aplanament del cim del turó i les restes de paviment existents, potser assenyalen l'indret d'un pati, puix que se suposa que hi ha una cisterna. Les altres coses són insignificants llenços de murs que no donen prou elements per a poder judicar sobre el perímetre que devia agafar la fortalesa. No era l'esmentada cisterna l'única de què podrien disposar els defensors del castell; n'hi havia d'altres en l'espai comprès entre aquest i el poble. Dintre d'aquest darrer, se n'assenyalen dues, una de les quals pertany a la rectoria i encara s'utilitza, però les altres, fins al nombre de sis o set, estan inservibles o bé cegades. Els enderrocs d'una d'elles es veuen en una pintoresca reconada situada al costat de llevant del turó i al mateix caire d'un cingle conegut per Picapal.

(*) A partir d'aquest punt l'autor fa constar en l'original per mitjà de notes abundoses les consultes que ha fet a les obres de diferents autors, la qual cosa mostra l'escrupolositat del seu treball. Per necessitat de compaginació ens veiem obligats a resumir-les indicant simplement els més consultats, que són Monfar, Pujades, Caresmar, Baudon de Mony, Carreras i Candi, Pleyan de Porta, Çurita, Miret i Sans, Villanueva, i Barraquer, entre altres.—
NOTA DE LA DIRECCIÓ.

Completa sobradament la insignificança de les ruïnes que ens ocupen l'extensíssima i superba vista que hom descobreix des del cim del turó. Pel costat nord i per sobre la propera serra de Comiols, s'albira l'esquerpa serra de Boumort, i per un petit portell la vista arriba a descobrir algunes de les altes muntanyes pirenenques; cap al nord-est es distingeixen, en primer terme, les serres de la Ginebrosa i d'Aubens i més enllà, a l'altra banda del Segre, el coll d'Odèn i el prismàtic Turp d'Oliana que precedeixen la serra del Port del Comte i, darrera de tot, sobresurt el Pedraforca i la serra de Cadí; en direcció a llevant, es domina molt propera, la serra de Rialb, en la carena mateixa de la qual hi ha l'església romànica de Palau, que havia pertangut a la Comanda de Sant Joan, i, en un estrep de la serra, el poble de Bellfort; per migjorn, la mirada s'esplaia sobre la plana d'Urgell i de les Garrigues, amb la serra de Prades i el Montsant al lluny i cap al sud-est, el característic Montserrat. Cloent el cercle la muntanya de Sant Mamet i la de Montsec de Rubies, situades en direcció a ponent, enmig de les quals hi ha la Conca de Meià, i a continuació d'aquelles, es besllumen la serra de Mont-roig i el Montsec d'Ares, que s'alcen a l'altra banda del Noguera Pallaresa.

JOAN ROIG I FONT †

Les activitats cineastes del CENTRE

(A propòsit del II Concurs Català de Cinema Amateur)

MAI no s'ha bastit res de viu i durable damunt fets imaginaris. Per a aixecar una obra o emprendre una acció seriosa i conscient cal, si més no, comptar amb un terreny sòlid i uns fonaments indiscutibles. I afegim encara: una empena i un entusiasme creadors inesgotables.

Tot això és el que té el cinema amateur a Catalunya. És innegable que tot el moviment artístic i cultural del cinema amateur reposa, a casa nostra, sobre una base segura. Respon a un fet col·lectiu clar i precís. I és recolzant damunt aquest fet, damunt aquests dissenys d'expressió col·lectiva, que la Secció de Cinema del CENTRE basteix la seva obra. Gosariem dir que n'ha estat ensems la creadora. Si més no, ha fet possible que tots aquells vagues dissenys

i voluntats dels cineastes dispersos arribessin a concretar-se en obres palpables i, per tant, valorables.

No cal pas enumerar una per una totes les proves i els resultats d'aquesta naixent i ja concreta vitalitat que a l'Art del Cinema la nostra terra ofereix als ulls dels esperits atents. Dos fets basten per a demostrar-ho. Millor dit, dos èxits: el de la revista *Cinema Amateur* i el del *II Concurs Català de Cinema Amateur*, les sessions de veredicte del qual tan brillantment acaben de celebrar-se suara.

Voldríem dedicar tot l'espai de què disposem ací a comentar com es mereix tota la importància que ha tingut aquest Certamen, que ha organitzat la Secció de Cinema, en els seus diversos aspectes, com són el Cultural, l'Artístic i el Tècnic; però, amb tot, no volem desapropiar l'ocasió per a insistir als qui potser no se n'hagin adonat prou, sobre la importància que per a l'expansió i la millora del cinema a Catalunya té la revista *Cinema Amateur*, editada per la nostra Secció. *Cinema Amateur* no tan sols és la primera revista dedicada exclusivament al cinema, escrita en la nostra llengua, sinó que també és la primera de caràcter amateur editada a tota la península i de les millors que es publiquen a Europa. No és d'estranyar el seu èxit. *Cinema Amateur* ha sortit de la consciència dels cineastes per a tornar a la consciència, no tan sols dels cineastes, sinó de tots els amants del cinema i de les nostres coses. La Secció de Cinema no persegueix altra cosa sinó bastir una obra viva que sigui l'expressió autèntica de les inquietuds del nostre cinema amateur, per projectar-la, no solament damunt de nosaltres mateixos, sinó fins i tot saltant fronteres i mars, damunt les mirades atentes dels cineastes d'altres països.

El que no ha sabut fer la cinematografia professional autòctona ho porten a terme els nostres aficionats. Gràcies a ells i a la nostra revista, el nom de Catalunya no solament és considerat a les més importants organitzacions cineastes del món, com el d'una nacionalitat desperta i sensible a les bel·leses d'aquest Art mundial que és el Cinema, sinó que l'aprecien en el que val per les seves obres.

Quins films de professionals d'ací s'han projectat i premiat en concursos internacionals celebrats a altres nacions, com ho han estat films d'amateurs nostres? Quan, per fils de professionals d'ací, ha estat possible de posar a l'admiració d'espectadors d'Europa i Amèrica les bel·leses dels nostres paisatges representatius, com ha estat fet amb «Montserrat» i «Tamariu», dos films dels nostres millors cineastes amateurs?

I ara som a parlar de la utilitat dels Concursos que ha convo-

cat la Secció. ¿Haurien estat possibles films, com ara els que comentem, sense l'al·licient dels premis a temes assenyalats en les Bases d'aquests Certàmens? Potser sí. Però el més probable és que no o que, almenys, hauríem tardat molt a poder-los veure arrodonits i acabats. Heus ací el gran bé que causa al cinema i a Catalunya la celebració de Concursos com són ara els organitzats per la Secció de Cinema del CENTRE.

De posseïdors de cambres cinematogràfiques, abans dels concursos, n'havíem conegut molts. De veritables cineastes, ja no en coneixíem tants. Qui més qui menys, tots tenien coses fetes i començades; molts fragments interessants, però dispersos i sense cap ordre que els donés un contingut valorable; molts intents lloables, però res concret i precís. I heus ací que tot aquest material acumulat sense cap idea preconcebuda, al sol anunci del primer concurs, ja començà a aplegar-se i a expressar quelcom. Els simples «posseïdors» de cambres ja es tornaren cineastes, ja acabaren els intents començats, ja ordenaren les escenes i posaren títols i rètols per a expressar idees. En fi, ja feren films presentables a un públic estrany a l'ambient familiar al qual estaven sotmesos fins llavors. Ultra això, prou important, ja que significa el desvetllament de tot el moviment cineasta actual, aquell primer concurs serví de saludable canvi d'idees i suggerències, i ha fet possible que ara, al segon concurs, tots aquells que primer presentaren obres d'un concepte més o menys casolà i reclòs, atrets per les troballes i suggerències dels més destacats al primer Certamen, en un desig de franca superació s'hagin situat resoltament entre els primers. Aquesta és la traça dominant, quant a la qualitat general, dels films presentats al concurs que acabem de celebrar, guany que, recolzat encara per la revelació de nous valors, augura per al pròxim Concurs un interès pujadíssim concretat en films que, fills d'un noble afany de superació, seran el millor premi que la Secció de Cinema pot obtenir per la seva tasca constant i entusiasta.

Un altre dels aspectes que ens plau moltíssim d'assenyalar d'aquest Concurs és el del cinema cultural, científic i pedagògic a què ha donat lloc la inclusió d'aquests temes en les Bases de convocatòria. De la importància i relleu que ha tingut aquesta branca nobilíssima del cinema, només ens caldrà dir que el Premi Extraordinari del CENTRE, o sigui el premi a la millor pel·lícula entre les premiades al concurs, ha estat concedit a un film cultural - Abeles - ja distingit amb altres premis, entre els quals cal assenyalar la Copa d'Argent oferta per la Generalitat de Catalunya. En els

moments que els nostres organismes oficials es preocupen d'una manera seriosa d'emprar l'acció del Cinema com a instrument de cultura, és una satisfacció per a nosaltres poder remarcar aquesta florida de films culturals, - Abelles, Blat, Operació cesària, Alentits pedagògics, Com es fa la xocolata -, tots ells perfectes dintre els diferents aspectes que tracten, que enguany ens han ofert els nostres cineastes amateurs, i que demostren les moltes possibilitats del cinema com a mitjà d'ensenyament, quan és emprat per esperits comprensius i carregats d'una dosi de voluntat prou forta per a vèncer totes les dificultats que presenten aquesta classe de films, voluntat que, pel que fa als nostres amateurs, han palesat prou bé amb els films susdits.

Molts d'altres són els aspectes interessants que voldríem remarcar del II Concurs Català de Cinema Amateur, però llur enumeració detallada ens duria a una extensió de què no disposem. En tots els temes la concurrència ha estat prou bona per a justificar l'èxit creixent que han tingut totes les sessions de Veredict que, durant tres mesos, tots els dijous s'han vingut celebrant a l'estatge del CENTRE, la sala d'actes del qual s'ha vist insuficient per a acollir tots els socis i els invitats que volien assistir-hi. Amb tot, volem assenyalar, per llurs qualitats, - Artístiques, Tècniques o Documentals - els films presentats als temes Excursionisme, Reportatge, Esports, Avantguarda i Argument, entre els quals la Secció de Cinema ha confeccionat l'interessant programa que serà ofert, en una o diverses sessions públiques, a tots els amants del cinema a Barcelona, i en un dels locals de més cabuda de la ciutat, sessions que esperem que tindran l'èxit - recordem el formidable succeís de l'any passat amb les sessions al Lido Cine - que els nostres cineastes tenen dret a esperar.

Ara que parlem de sessions públiques, sigui'ns permès, en aquesta breu relació de les activitats de la Secció de Cinema del CENTRE, per realçar encara més la nostra opinió sobre la importància dels Concursos, de recordar que és amb films eixits d'ells que la Secció ha organitzat sessions, no ja a Barcelona mateix, sinó, amb preferència, fora d'ella. Així, hom ha anat a Sabadell, Igualada, Terrassa, etc., i ha portat en aquestes ciutats germanes el millor fruit dels nostres cineastes, i, amb ell, una acció, no ja de divulgació i millora de l'Art cinematogràfic, sinó també una actuació cultural referent a coses nostres que mai el cinema professional de casa no ha sabut dur a terme pesi a les seves majors possibilitats.

Aquest és el major elogi, merescut altrament, que deu fer-se de l'obra cinematogràfica de la Secció de Cinema del CENTRE.

No acaben pas aquí, però, les seves activitats. Recordem com ha patrocinat films professionals de marcat valor cinematogràfic i convocat concursos, entre cineastes, de fotografies i d'escenaris, i com prepara la seva actuació futura, la convocatòria del III Concurs, etc. I tot això amb un optimisme creador i una empena vital que, si bé de vegades pot semblar impetuosa, per mica que ens hi acostem pot veure's com la vitalitat de la seva actuació es controlada per una intelligença i bona voluntat sense ombra ni taca, que, junt amb les altres seccions i l'actuació global de l'entitat, han donat i donen al CENTRE una sensació de cosa viva que sap posar-se a la davantera, d'una faisó desinteressada i noble, de les més modernes manifestacions de l'esperit actual.

Que una actuació com la que està portant a terme la Secció de Cinema no és possible sense molts sacrificis és cosa prou clara i sabuda per a insistir-hi ara. El que potser no ha penetrat prou dintre les consciències, tant dels socis del CENTRE com dels qui no ho són, tot i ésser també clar i sabut, és que no és possible de mantenir-se solament d'elogi i de l'aire del cel.

Ha estat instal·lat a la sala del CENTRE un equip sonor, inaugurat a la primera sessió de Veredict del Concurs, amb el qual els autors que hi han pres part han pogut sincronitzar llurs films amb una música adequada que els ha fet més comprensius, millora que tothom ha vist amb gust i que anotem com un exemple dels esforços que ha fet la Secció de Cinema per posar-se a to amb les exigències actuals del cinema amateur, i que posem a la consideració dels consocis del CENTRE i de tots els simpatitzants del cinema en general, ja que estem convençuts que no ens han de regatejar llur ajut moral i material. Altrament, no són pas sacrificis el que la Secció demana. La celebració contínua de sessions de cinema, ofertes a tots els socis, el dret de rebre gratuïtament la revista *Cinema Amateur*, els descomptes a les sessions públiques, els drets de preferència, etc., són prou perquè la petita quota d'inscripció en perdi tot l'aire per a tenir, en canvi, el d'un benefici, amb l'escreix moral de la satisfacció de contribuir al floriment d'aquesta admirable manifestació artística i cultural dels temps moderns, que és el Cinema, la qual, gràcies a la Secció de Cinema del CENTRE, té, al nostre poble, el lloc que li pertoca entre les activitats individuals i collectives.

Ciutats de llegenda

EN la fantasia popular existeixen un seguit de poblacions de les quals la ciència històrica no sap una paraula i que solament viuen en la fecunda inspiració del poble. Nosaltres ens guardarem prou de negar-ne l'existència d'una manera absoluta i rodona. La tradició té arrels profundíssimes en certs aspectes; tant ho són que arriben fins a les capes més primitives de cultura. A través de llargs segles d'ascendent civilització han sobreviscut nombrosos aspectes de la cultura de les edats prehistòriques; en el fons de la saviesa popular s'ha conservat per simple transmissió oral el record de moltes coses de les quals els documents no diuen una paraula. El dia que es doni a la veu de la tradició una major importància de la que avui se li dona i siguin ben estudiats tots els seus múltiples i variats aspectes, podran aclarir-se molts dubtes i misteris que avui es presenten tèrbols.

Hi ha dos fets molt dignes de remarcar en les tradicions, sobre l'existència de ciutats desaparegudes: la freqüència amb què aquestes se suposen enfonsades sota les plàcides aigües dels llacs i estanys i l'explicació de llur desaparició per alguna acció renyida amb la moral cristiana. El primer és molt possible que sigui encara un record de les poblacions lacustres. En la subconsciència humana existeix el record de la vida de l'home damunt les aigües dels estanys, i com una supervivència d'aquell record es creu en les ciutats enterrades sota de les aigües. La insistència del sentit religiós, que explica en molts casos la causa del cataclisme que ha motivat la destrucció, fa pensar si les tradicions poden tenir una arrel pagana, probablement mística, que toparia amb la nova llei moral del cristianisme. La rectificació hauria donat impuls a l'antiga llegenda i l'hauria fet arribar ben vivent i estesa fins a nosaltres.

Donem una breu relació de les poblacions de què parla el poble, avui inexistents, de les quals tenim notícia, indicant la causa de llur destrucció i totes les altres dades interessants que n'hem pogut adquirir. Per no saber quina ordenació donar-hi, hem cregut millor l'alfabètica.

Argent.—Hom situa aquesta suposada població en un coll a tramuntana de la Vall d'Andorra, entre els pics de Font Argent i Fra Miquel. Es diu que era molt populosa i que va quedar enfonsada per efecte del diluvi universal i aixafada per l'Arca de Noè, que va embarrancar en aquell coll i no pogué tirar més endavant; a causa d'això es dispersaren els animals que duïa, els quals tornaren a escampar-se per la terra. Es creu que si hom cerca per aquells indrets, entre el boscatge i l'herbei dels prats encara es troben runes de la gran ciutat i restes de la famosa arca. Vegeu el que diem de la ciutat de Balatx i de Noè. Segons la tradició, hi ha també en aquell paratge una grossa anella de pedra on va amarrar Noè l'arca; Aníbal, el seu cavall quan va traspasar els Pireneus, i Carlemany, també el seu, quan vingué a treure els moros de Catalunya; car tots aquests famosos personatges varen allotjar-se a la ciutat que ens ocupa.

Atenes.—Es trobava en un gran pla del terme de Bigues, prop de la riera de Tenes, a la qual va donar nom, segons la veu de la tradició. En aquest pla es troben nombrosos enderrocs, i moltes vegades els treballadors del camp hi han trobat monedes i objectes de metall. No s'explica quan ni com va desaparèixer.

Balatx.—És situada al fons de l'estany d'aquest nom, al Canigó. Està habitada per diables i mals esperits que embruixen i sembren el mal per tota la contrada. La guarda un terrible drac d'alè fètid i ulls de foc que camina, vola, neda i emplena l'espai de bramuls terribles així que algun atrevit inquieta les plàcides aigües de l'estany. Si es tira una pedra a l'aigua, surt al moment el terrible drac i es forma una nuvolada espessíssima i negra, que aviat es desfà en una tempesta d'aigua bullent que rosteix, crema i encén els arbres i les herbes.

Cabestany o Capestany.—Les seves ruïnes es troben també al fons de l'estany de Montcortès. Del seu enrunament es conta una tradició que és una variant de la d'Engolasters. Jesús, vestit de mendicant, corregué totes les cases del poble i en cap no li fou donada almoïna. A la darrera trobà una dona que pastava. En demanar-li almoïna li prometé donar-li una coca escaldada, o sigui cuïta sense deixar fermentar la farina. En estar feta, resultà molt grossa, i la dona es dolgué d'haver-la-hi promès, i decidí de fer-ne una altra de més xica; però amb tot i haver-hi posat menys farina, li sortí més grossa, encara, que la primera. En féu

una tercera i li resultà encara més grossa que les altres. Jesús li digué que com més coques faria més grosses li sortirien, per poca farina que hi posés, i la dona decidí de donar-li la darrera. Jesús, en prendre-la-hi, li aconsellà que agafés la pastera i que fugís al moment, car s'apropava un cataclisme. La dona ho féu posant-se la pastera al cap. Al moment un torrent d'aigua inundà el poble i el convertí en un estany. La nit de Sant Joan encara es veu la bona dona voltant pel fons de l'estany amb la pastera al cap.

Caïm.—Es troba al fons de l'estany de Montcortès, per sobre de Gerri de la Sal. Va ésser destruïda per un poder diví, perquè els seus habitants, quan la invasió dels moros, en lloc de defensar la terra contra els agarens, varen trair els cristians i es passaren als invasors. Varen fer com Caïm, fill d'Adam, que matà el seu germà. D'aquesta feta prengué nom la ciutat destruïda.

Castellar vell.—Es creu que fou el precursor de l'actual Sant Esteve de Castellar, conegut més generalment per Castellar del Vallès. Resten només quatre parets del que devia haver estat l'església. Està situat en un lloc alterós, prop del vell castell de Sentmenat. Segons la tradició, fou abandonada aquesta població en ocasió d'una gran pesta i més tard s'hi fundà l'actual.

Empúries.—És curiosíssim el record mantingut en el poble de la rica i opulenta ciutat d'Empúries, la qual, segons la veu popular, existeix encara amb les seves riques cases i palaus, però no enterada sota una capa de sorra, sinó enfonsada al mar arran de la platja.

Conta la llegenda que el comte de Pallars va anar a la guerra a lluitar contra els moros i que en una de les contingències de la lluita va trobar una mora bellíssima de la qual s'enamorà i va tenir un fill. De retorn a la seva ciutat, com a càstig a aquella mala acció, es trobà que la mar l'havia envaïda i que en lloc de rics palaus no es veia sinó una platja neta i pelada. La gent de mar encara creu veure en la transparència de l'aigua els carrers i edificis. Així mateix, creuen sentir les campanes, que toquen a missa; a més assenyalen un paratge tingut com a perillós per a banyar-s'hi, car hi ha qui s'ha punxat amb l'agulla del campanar de l'església submergida.

Engolasters.—Aquest és el nom d'un estany situat damunt de les Escaldes d'Andorra. Al fons de l'estany existeix, segons el po-

ble, una gran ciutat que era anomenada amb el mateix nom. Els seus habitants eren gent de mal cor i impetuosa; no feien caritat als pobres ni sentien pietat per ells. Un dia es presentà un pobre mendicant que seguí totes les cases demanant almoïna. En totes fou mal rebut i desatès. A la darrera una dona pastava, i en demanar-li un panellet de la pastada, de primer antuvi, l'hi prometé, però després, en veure que sortia massa bonic i gros l'hi negà. El mendicant, que no era altre que Jesús, deixà el poble. Al moment se sentí un fort terratrèmol seguit d'un gros aiguat que va inundar tota la vall on es trobava el poble i la convertí en un estany, que prengué el nom de la ciutat.

Espígol.—Se la situa en un paratge del terme de Tornabous conegut pel nom de «Campanar d'Espígol», on, segons el dir popular, fins fa poc s'alçaven les ruïnes d'un vell campanar, una paret immediata on la jovenalla anava a jugar a pilota. Estava situada en un paratge un xic alterós en relació amb la resta del terreny. Treballant la terra, s'hi han trobat restes de ceràmica i altres elements arqueològics poc importants. La terrissa trobada, si bé de tradició romana, sembla ésser del temps de la reconquesta.

Gespus.—Hom la situa en uns camps propers a la ciutat d'Igualada, que porten aquest mateix nom. Segons la veu popular, en aquests camps s'ha trobat terrissa i monedes antigues que acrediten l'existència d'aquella ciutat desapareguda. No en coneixem cap altra data.

Gails.—Es troba al fons de l'estany del mateix nom. Va ensorrar-se en el gran cataclisme que es produí a la terra en ésser crucificat Jesús. Ressorgirà el dia que aquest torni una altra vegada a la terra. Es diu que d'aquesta ciutat era fill Pilat, i a aquesta circumstància es deu la ruïna. Quan, després de la crucifixió, el cònsol romà hagué de fugir de Jerusalem, va anar vagant a peu fins a arribar a la població nadiua, i en veure-la enfonsada es precipità a l'estany, on encara es troba viu cercant casa seva inútilment. Ha de voltar i vagar mentre el món sigui món. El migdia, i en dies de molta calma, en l'atmosfera de vora de l'estany hom sent la fressa del seu caminar i com pregunta si encara hi ha món. El Dijous Sant es veu representada al fons de les aigües l'escena de la crucifixió amb les tres creus del calvari. L'estany està maleït; per això si hom beu de la seva aigua, fa mal. Segons uns, no s'hi crien pei-

xos; segons altres, sí; però en ésser pescats i posar-los a la paella per fregir-los, prenen vida i fugen.

Lanos.—Es troba al fons de les aigües de l'estany del mateix nom, al peu del Carlit. Està encantada; hi viuen fades i éssers femenins d'una bellesa sense parió i d'extraordinària gràcia, que sostenen terribles lluites amb les bruixes i els diables de Balatx, dels quals són grans enemigues. Fan tant bé com poden i desbaraten les malifetes d'aquells. En nits determinades, a més d'altres, les de Sant Joan i Nadal, es veu sortir del fons de l'estany una gran claror, se senten grans cantúries i músiques seguides de riallades, dring de copes i remor de plats, com si s'hi celebressin grans festes i orgies. És perillós en nits així de voltar per les vores de l'estany, car hom corre el perill de quedar encantat i ésser xuclat i absorbit per les aigües per a anar a parar al fons a viure a la ciutat encantada, sense que mai més se'n pugui sortir. Perillen més d'encantament els homes que les dones, i cada vegada que se'n perd un en el fons se senten unes grans riallades. No s'explica el com ni el perquè de l'existència d'aquesta ciutat sublacustre.

Llinars.—Estava situada entre les poblacions de Bagà i Greixa. Era molt gran i important. El seu senyor va tenir unes diferències amb el de Bagà i varen fer guerra. El de Bagà vencé el de Llinars; el va matar i enrunà la seva ciutat. Al castell de Bagà guarden encara com a trofeu l'espasa del vençut.

Malatosca.—Era una ciutat gran i populosa situada en un ample paratge del terme de Sant Privat de Bas, conegut avui per «bosc de tosca». L'indret es mostra cobert de lava i altres elements volcànics procedents del braser volcànic olotí. El poble recorda encara, per tradició, els nombrosos moviments sísmics que fins a darreries del segle xv varen remoure tota aquella part del Pireneu, i creu veure en les pedres recremades per l'acció del foc volcànic, runes de construccions d'una ciutat imaginària destruïda pels terratrèmols. És corrent per tot el país la dita:

Quan el bosc de tosca
era una gran ciutat,
Barcelona era un prat.

Matabous.—Havia estat situada al lloc conegut encara avui per Pla de Matabous, terme de Montcada, entre aquesta població i Cerdanyola, tocant a la via fèrria. Es creu que era anterior a la fun-

dació de Barcelona i que aquesta fou enriquida i vestida de les seves despulles. La veu popular diu que va ésser cremada pels moros. En una rondalla popular, el diable, en veure unes clofolles d'ou plenes d'aigua beneïda, posades al foc, diu:

Jo he vist Barcelona un prat,
i al Pla de Matabous,
hi he vist una gran ciutat;
però mai no havia vist tantes olles
en tan poc cuinat.

Navaes.—Es creu que estava situada en un planell del terme de Tivissa, on hi ha encara ruïnes i enderrocs.

La tradició n'assenyala l'existència sense donar-ne cap detall.

Nibrós.—Era un llogarret situat entre Estaon i Bonastarre.

Un ric senyor d'aquest poblet tenia tres filles, i en casar-les els donà en dot tres grans boscos en partides, anomenades Anàs, Estaon i Bonastarre, amb l'encàrrec que fundessin tres poblacions. Així ho feren, i avui existeixen aquests tres poblets, però no el de Nibrós, que els va donar origen, puix que un terrible terratrèmol el va destruir, i el seu terme passà a ésser agregat d'Estaon. El poble assenyala encara uns enderrocs que diu que havien estat les torres del castell del senyor que féu fundar els tres pobles indicats.

Noè o Noet.—Població que hom creu enfonsada a la congesta del Canigó, entre el cingle de Balatx i el puig Barbet. Se'n conta el mateix que de la d'Argent. És tradició molt arrelada en bona part del Pirineu català i altres contrades de la nostra terra que la indicada congesta es conserva ben sencera l'arca de Noè en espera d'un nou diluvi. Aquest es produirà en un moment que no se sap. Aleshores serà novament posada a flor d'aigua la vella arca i de nou navegarà per salvar l'home i portarà dos exemplars de totes les espècies dels animals. Diuen els pastors que tot això se sap per un vell anomenat Noè, que sobrevisqué al cataclisme.

Pallars.—Es troba, com la ciutat de Caïm, al fons de l'estany de Montcortès. Era molt gran, rica i populosa i la capital de tot el Pallars. Un dia un pagès habitant de la població va anar a treballar al camp i en tornar es trobà que en lloc de la ciutat hi havia un gran estany. Desesperat, sense saber quin partit prendre, es precipità al fons de l'estany. No s'explica la causa de la destrucció.

Al fons de les aigües es creu que es veuen encara els edificis i palaus mantinguts ben sencers i intactes.

Porqueres.—És situada al fons de l'estany de Banyoles. Se'n conta la mateixa tradició que de la ciutat de Pallars. L'església romànica del vilatge de Porqueres, que es troba a la vora mateix de l'estany, es diu que va ésser exactament copiada de la que hi havia a la població enfonsada. En dies que l'aigua és molt transparent encara es veuen els diversos camins que conduïen a la ciutat. Aquesta es conserva intacta. Certs dies de l'any es diu missa a l'església submergida, on s'encenen tots els llums, dels quals el poble creu veure la claror. També se sent el toc de les campanes, anunciador de la missa. Hi ha hagut banyistes que s'han punxat amb l'agulla del campanar.

Sant Joan dels Mussols.—Aquesta població, se la creu situada al cim del puig de Bassegoda. Es diu que era molt gran i important. No s'explica quan ni com fou destruïda. Actualment hi ha en aquell lloc una ermita que porta el nom de la suposada ciutat, i es diu que n'era l'església. En aquell indret va establir-se un important campament dels revolucionaris francesos que varen fugir de França en triomfar de nou l'absolutisme i hi visqueren algunes de les grans figures i personatges històrics d'aquell moviment. És possible que la suposada ciutat sigui un record d'aquell campament.

Sant Julià.—La tradició el situa prop del Garona, en una partida que porta el mateix nom de la població, situada entre Viella i Aubert. Al lloc on es creu que existia hi ha alguns enderrocs i s'hi han trobat diversos objectes metàl·lics.

Sant Vicenç.—Es creu que havia existit entre els pobles aranesos de Vilac i Mont en una partida encara coneguda avui per Sant Vicenç. Una terrible pesta el va desolar fins al punt de no sobreviure sinó una vella. Aquesta, veient-se sola i desvalguda, va pujar en un cim proper, des d'on va cridar ajuda bo i oferint donar la població i terres als qui la volguessin recollir, ja que ella era l'hereva de tot el poble. Els de Mont, tement ésser empestats, la varen esquivar, i els de Vilac li varen donar acolliment; així passà tot l'antic terme de Sant Vicenç a engruixir el de Vilac. Encara es conserva una volta i uns enderrocs al lloc on la tradició situa el poble.

Trencanous.—Havia existit on avui hi ha la muntanya de Montserrat. El massís montserratí, de roques i monolits de formes rares i singulars, és les ruïnes del gran edifici de la ciutat desplo-mada. Les roques que s'alcen dretes i erectes, les restes d'antigues columnes i construccions que encara mig resten en peu, mig destruïdes per l'acció del temps. Va enrunar-se quan el gran terratrè-mol que sofrí tot el món en consumir-se el sacrifici de Crist al Gòlgota. Es diu també que tota la ciutat va capgirar-se i quedà sota el rocam el conjunt d'edificis i enlaire els fonaments i la base d'aquests; de manera que els cims que avui es veuen són com les arrels de la destruïda Trencanous. Sota de les ruïnes va quedar colgat i soterrat Malcus, el soldat romà que ventà bufetada a Jesús després d'haver-li aquest tornat al seu lloc l'orella que Sant Pere li havia tallat. Si al punt del migdia del Divendres Sant s'escolta amb tota atenció, se sent sortir de dintre de la muntanya una veu apagada o profunda que pregunta si encara dura el món, si encara pareixen les dones i bramen els ases, car és fama que set anys abans d'acabar-se el món, aquelles deixaran d'infantar i aquests de bramar; i com que el soldat bufetejador està condemnat a viure sota terra mentre el món sigui món, per això pregunta en aquest dia i a aquesta hora si encara dura.

Vilafreda.—Es troben les ruïnes d'aquesta població al terme del poble de Prenafeta, prop del destruït castell d'aquest mateix nom. Segons la tradició, és la precursora de l'actual Prenafeta, que van abandonar els veïns per fer l'actual població en un lloc més accessible. Es creu que cada any en la nit de Nadal es desencanta i les seves ruïnes prenen vida. A l'església se celebra una lluïda missa del gall i tot un veïnat imaginari es llança al carrer àvid d'assistir a la festa religiosa. El desencant es produeix en tornar la claror de l'alba, en què la menuda població torna altra vegada a convertir-se en ruïnes.

Vilamala.—Es trobava al cim d'una muntanya, entre Solsona i Sant Llorenç dels Piteus. Va ésser destruïda per la mateixa causa i manera que la d'Engolasters. Solament que així com aquella va restar sota un estany, aquesta es desplomà. Només en restà un clemàstec: és de la casa de l'alcalde; la gent senzilla encara l'ensenya, en passar per la seva vora, tenint una certa por d'acostar-se al ferregot.



CRÒNICA

CENTRE

LA CIUTAT DE NOVA YORK.—El dia 19, el senyor Francesc Blasi donà una conferència en la qual explicà el més característic de la ciutat de Nova York i projectà una escollida collecció de diapositives mitjançant les quals l'auditori admirà els típics gratacels neoyorquins.

Secció de Fotografia

LES EXCURSIONS DE MAIG.—Fou organitzada una excursió per tal d'assistir al VII Aplec excursionista de les Comarques tarragonines. Amb aquesta avinentesa foren visitats els pobles d'Alforja, Cornudella, Albarca, Uldemolins i Ciurana. L'Aplec s'havia de celebrar a les Moreres, terme de Cornudella.

L'aplec fou celebrat enguany a les Moreres el dia 16 de maig; assolí un èxit de multitud. El lloc s'escau prop de carretera i a un quilòmetre de Cornudella, al redós d'una gran masoveria voltada d'arbreda i al caire d'una riera. Donava bo de contemplar els autoòmnibus que des de primeres hores del matí anaven arribant replets d'excursionistes del Camp, entusiasmats per la festa, la qual es desplegà dintre el caire patriòtic de consuetud i sense cap incident desagradable.

Els dies 30 d'abril i 1 de maig, la Secció féu una excursió a Puigsacalm, tot seguint l'itinerari núm. 50 de la *Guia del Ripollès*. Cal fer constar ací que als 5 minuts de Vidrà i en arribar al barri conegut per Creu de l'Ars, hom pot deixar el camí carreter i seguir un ben fressat corriol de mà dreta, que es despenja sobtadament fins al riu Ges, que cal travessar. També és convenient de fer un altre aclariment per a millor guiatge de l'excursionista: a prop de la casa de pagès de Sant Bartomeu hi ha una font, i passada aquesta

font es troba a l'esquerra un camí que duu en 45 minuts a Pla Traver. A la dreta, hi ha un altre camí que es bifurca ben aviat. Dels dos brançals, cal seguir el que no travessa el barranc. Aquest mena a Puigsacalm, passant per la Font Tornadissa.

El dia 7 de maig es féu una altra excursió a Puig-reig, Santuari de Pinós i Prats de Lluçanès, seguint l'itinerari núm. 68 de la *Guia del Berguedà*. Convé d'aclarir ací que si hom té pressa, en ésser a Can Costa de la Cavalleria, pagesia situada al peu del camí, no cal passar per la casa anomenada Serra de Degollats. El mateix camí carreter mena tot dret a la vila de Prats de Lluçanès. Amb tot, l'itinerari de la *Guia* és més interessant per a l'excursionista.

El 14 de maig, la Secció recorregué un tros del Ripollès i visità Campdevànol, Saltor, Santuari de Vidabona i Ripoll. Per a l'ascensió a Saltor fou seguit l'itinerari núm. 16 de la *Guia del Ripollès*, fins a Vidabona. L'itinerari de retorn, fins a arribar a la pagesia anomenada Ca l'Adrogué, es desplegà sota les dades de l'itinerari núm. 14 de l'esmentada *Guia*.

El dia 21 del mateix mes, se sortí per visitar Gironella Camp de Parets i Ermita de Sant Isidre. La pluja, però, no permeté de realitzar aquesta excursió.

El dia 28 de maig es féu l'ascensió al Taga. Als Banys de Ribes s'inicià l'excursió. Des d'aquí s'anà a trobar el camí de l'itinerari núm. 8 de la *Guia de la Vall de Ribes*, el qual itinerari fou seguit amb una petita variant per tal d'aconseguir fer decerca. El camí d'aquesta decerca és més tirós. És un camí que comença prop de can Parramont i s'enfila per l'esquerra amb fort pendent fins a trobar el camí veïnal que de Ribes mena a Bruguera.

Després de contemplar el bell pa-

norama que s'albira des del cim del Taga estant, es féu el descens a Ribes ràpidament, salvant amb poc temps els 1130 metres que hi ha de desnivell.

Aquesta fou la tasca excursionista de la Secció durant el mes de maig.

Secció d'Esports de Muntanya

EXCURSIÓ A ANDORRA.—Dels dies 14 al 17 d'abril, un grup d'esquiadors (senyora Montserrat B. de Domènech, senyoreta Josefina Garcia, senyors Francesc Domènech, E. Orfila, J. Brunet, J. Garcia, G. Wintsch i J. M.^a Guilera), va sojornar al Pas de la Casa (Andorra), i utilitzaren el Xalet dels Enginyers, que fou cedit pel nostre consoci senyor Àlvar Menéndez.

Efectuaren l'anada pel coll de Puimorens, i es posaren els esquís en el mateix coll.

Passaren tres dies esquiant per les pistes properes, tot i topar amb mal temps.

El retorn es féu pel coll dels Isards, tot efectuant-se la primera travessia femenina d'aquest pas en ple hivern. El mal temps impedí d'arribar al Pic Negre d'Enbailira. El descens vers Campcardós s'efectuà enmig de la boira, la qual més avall es canvià en un seguit ruixat que no els deixà fins a l'estació de Porta.

Uns altres grups de socis de la Secció sojornaren diversos dies al Pas de la Casa i efectuaren algunes excursions per Andorra.

EXCURSIÓ AL COMOLOFORMO.—Fou realitzada per Albert Oliveras i Josep Torrent.

Hom sortia de Barcelona la tarda del 8 d'abril per anar a dormir a Tolosa. El dia 9 s'anà a la Vall d'Aran fins a Arties recorrent-se la vall del Valarties, i es féu nit al refugi de la Restanca. El dia 10, ascensió al Comolofomo per l'estany de Mar, una bretxa que hi ha entre el Tumeneia S. i el Biciberri N., i els vessants de llevant del Montarto de Caldes. La neu, que es trobava en molt dolentes condicions, obligà

nombroses vegades a canviar els esquís i els crampons. El retorn es féu per una bretxa més a prop del Biciberri.—El dia 11 hom ascendí a un pic sense nom a l'O. del Biciberri N., que domina la comarca dels estanyes de Rius, de l'estany de Mar i de la vall de Biciberri.—El dia 12 es pujà novament a l'estany de Mar, d'on el senyor Oliveras continuà cap a l'hospital de Viella per ajuntar-se després amb el grup de la Renclosa, i el senyor Torrent retornà a la Restanca, on arribà el mateix dia el senyor Joaquim Saltor per continuar l'excursió cap als cercles de Colomers i Saburedo.

EXCURSIÓ ALS CERCLES DE COLOMERS I DE SABUREDO.—Hi prengueren part els senyors Joaquim Saltor i Josep Torrent.

El dia 13 d'abril, amb mal temps, se sortí del refugi de la Restanca per la vall del Valarties a Arties, d'Arties a Salardú i per la vall de l'Aiguamoix al refugi de l'Estany Major de Colomers.—El dia 14, el mal temps obligà els excursionistes a restar al refugi tot el dia. El dia 15 amb temps variable, que acabà amb boira i neu, es féu l'ascensió al Gran Tuc de Colomers per la ribera oriental del cercle, Portell de Colomers, vessants S. del Gran Tuc i el collet de l'aresta que es desprèn del mateix cap a migjorn. El retorn tingué lloc pel mateix itinerari.—El dia 16, pel port de la Ratera al cercle de Saburedo i vall de Ruda i pels vessants E. d'aquesta al port de la Bonaigua i refugi de les Ares, d'on es retornà a Barcelona.

EXCURSIÓ ALS FRARES ENCANTATS DE MONTERRAT.—Aquesta cursa amb escalada tingué lloc el dia 28 de maig. Hi prengueren part la senyora J. de Coll i els senyors Santiago Coll, Joan Mis, Jaume Rossell i Enric Buñil. El trajecte es féu per Can Masana, Santa Cecília, coll del Porc. L'ascensió del Frare Encantat fou realitzada per tots els concurrents.

Féu bon dia fins cap a les 12, hora en què s'ennuvolà i refrescà la temperatura. El camí, ben marcat, però

hi ha brancam baix que obligà a caminar ajupit. A dalt del Frare Encantat quedà clavat un pitó que facilitarà, mentre no es rovellí o s'afluixi, el descens amb corda.

Secció d'Arqueologia

DONATIU I CONFERÈNCIA.—Amb motiu d'haver fet, el senyor Gabriel Roig i Font, com a record del seu difunt germà Joan, un donatiu al CENTRE d'una col·lecció de positius, reproducció de llocs i monuments de Catalunya, tingué lloc una sessió en la qual el senyor Casades i Gramatxes donà explicacions referents a les reproduccions fotogràfiques indicades.

SANT BERNAT DE MENTON I LA SEVA OBRA ALPINA.—El dia 17 de maig, el Reverend Frederic Martí i Albanell, pvre. donà una conferència sobre l'esmentat tema. Més que una conferència és el treball de Mn. Martí una recensió de l'obra que té escrita sobre el sant patró dels alpinistes, en la qual, després d'unes molt encertades recerques històriques relatives a la muntanya de Sant Bernat, explicà la fundació del convent i els humanitaris serveis dels abnegats religiosos que han universalitzat el coneixement d'una de les regions més notables dels Alps, i han salvat moltes vides; obra de cristiana caritat, a la qual contribueixen, amb un instint admirable, els gossos que, com recordà el conferenciant, pertanyen a una raça que és originària dels nostres Pireneus.

EL CASTELL DE PIERA.—El senyor Sebastià Plaja dedicà la vetlla del dia 24 a explicar el procés de la restauració del castell de Piera. Féu notar els vestigis de procedència romana i, molt especialment, el que existeix de l'època de l'alt rei Jaume I. Les nombroses projeccions il·lustraren a bastament l'erudita dissertació del senyor Plaja, de la qual hom podrà ben tost fer-se càrrec, amb la seva publicació del treball de referència en un dels números vinents del BUTLLETÍ.

RECITACIÓ DE POESIES PER LA SENYORETA GRACIEL·LA CRESPO.—El dia 25, tingué lloc una interessant vetllada literària, en la qual la *rapsoda* senyoreta Crespo donà a conèixer les seves rellevants condicions com a recitadora de poesies. Féu la presentació el senyor Casades i Gramatxes, advertint les característiques que donaren un interès especial a la manera com la senyoreta Crespo interpretà les composicions, «declamant-les», en el sentit més exacte, en assimilar-se, amb un art exquisit, el pensament dels poetes, fent reviure, en certa manera, el record dels aedes i rapsodes grecs. i, tal vegada, el dels trobadors i joglars medievals.

En vista de l'èxit de l'esmentada vetllada, que fou molt concorreguda, aquesta Secció es proposà d'organitzar un cicle de sessions en les quals solament prenguin part les noies sòcies del CENTRE.

VISITA.—Tenint notícia que en els actes i les funcions que tenen lloc a la capella del Col·legi de Religioses Dominiques, d'Horta, havien estat restablerts les formes i l'ornamentació de les robes i el mobiliari litúrgics, segons els models dels millors temps medievals, els nostres consocis feren una visita a dit col·legi el dia 21. Rebut amb la més exquisida amabilitat per les religioses, els foren mostrades les joies i els ornaments, reproducció dels exemplars més notables de les èpoques de bon gust, que s'harmonitzen d'una manera admirable, amb la disposició dels elements sagrats que formen la part principal del santuari; això és: taula eucarística, creu, credença, vels, *conopseum*, etc., que meresqueren la felicitació dels visitants a les Rvdes. germanes per llur encertada obra.

EXCURSIÓ.—Per tal de conèixer principalment les obres de restauració dels antics banys de Girona, dits «àrabs», fou feta una excursió a la monumental ciutat, el dia 28. Hi concorregueren setze excursionistes.

Amablement atesos per l'amic senyor Masó i l'arxiver municipal, senyor Busquets, pogueren fer-se càrrec, els nostres consocis, de la importància del monument, en el qual ressaltan dues èpoques, romana i medieval. Els vestigis romans semblen indubtables, i, quant als de la darrera època, presenten totes les característiques d'una obra dels temps comtals, que recorda, en aquest sentit, els que hi havia a Barcelona, i que bàrbarament foren destruïts per la ignorantíssima generació de la primera meitat del segle XIX, que tantes malvestats perpetrà en el nostre patrimoni artístic.

Fou visitat, també, tot seguit, el Museu de Galligans, tan interessant pels exemplars emporitans, hebreus i medievals que s'hi guarden. Els excursionistes es detingueren en el claustre i l'església, i també en la part exterior del monument romànic més notable de Girona, tot lamentant la «vergonya nacional» del destí de l'esglesiola de Sant Nicolau, també romànica.

Amb la detenció que permetia el temps de què hom disposava, foren visitades l'església de Sant Feliu i la catedral, i causà una bella impressió l'encertada neteja del bonic claustre. Mercès a la cortesia i amabilitat del senyor sagristà de la Seu, hom pogué examinar detalladament el magnífic retaule d'argent i les creus i caixetes que el decoren; la Seu episcopal, exemplar raríssim, i, finalment, el magnífic tresor de la catedral, del qual és impossible de donar aquí una reduïda nota.

Contrariats per la pluja, hagueren de donar per acabada la curta i profitosa estada a la capital gironina, agraint les atencions rebudes arreu.

P. C. i G.

RETAULE DE LA DOMA DE LA GARRIGA.—Trobant-nos a la Garriga, férem una visita a l'església de la Doma, a un quilòmetre de la dita població. Data del segle XIII la seva part més antiga; fou modificada a darreries del segle XIV i també molt entrat el XVI. Hom creu que fou la

primitiva parròquia; ha servit de tinença parroquial i, darrerament, de capella del cementiri. S'hi conserva un retaule, de considerable interès artístic i històric, car és atribuït a un artista quatrecentista, tal vegada de la família dels Vergós. S'afirma també que és l'ofrena que el rei Martí l'Humà féu a Sant Esteve complint una prometença feta amb motiu d'haver estat guarida la regina Maria de la malaltia que l'obligà a prendre les aigües termals de la Garriga.

Havent-se possessionat, l'Ajuntament d'aquest poble, del cementiri parroquial, cal suposar que la capella esmentada quedarà tancada, i el retaule que conté, possiblement en condicions de conservació bastant precàries.

En vista d'aquests fets, aquesta Secció cridà l'atenció al Director dels Museus de Barcelona, senyor Folch i Torres, que ha manifestat, que, degudament autoritzat per la Junta de Museus, havia ordenat una inspecció per tal de fer-se càrrec de les condicions en què es troba l'afer de referència, i significà el seu agraïment per la vetlla amatent que la Secció d'Arqueologia exerceix sobre les obres artístiques de Catalunya i per l'atenció de comunicar-ho a la dita Junta.

Secció de Cinema

FILMS PREMIATS EN EL II CONCURS CATALÀ DE CINEMA AMATEUR.—*Esports:* «Reporter mecànic», amb medalla de vermeil i copa Filmo, autor Delmir de Caralt; «Suïssa a l'hivern», amb copa Laboratoris Enginys, autor Joan Prats. —*Avantguarda:* «Riu avall», amb medalla de vermeil, copa Cinematografia Amateur i Copa Gevaert, autor Isidre Socias; «Ritmes d'un dia», amb medalla de vermeil, autor Domènec Giménez. —*Reportatge:* «El Siglo es crema», amb medalla de vermeil i copa Vda. Riba, autor Josep Fontanet; «Esquí», medalla de vermeil i copa Serrahima, autor Joan Salvans; «Reportatges Ferm», medalla d'argent i copa Associació Cinema Amateur,

autor Joan Salvans; «L'any 1932 a la pantalla», amb medalla d'argent i medalla de l'Atracció de Forasters, autor Llobet-Gràcia; «Diades històriques de Catalunya», amb medalla d'argent, autor Josep Fontanet. — *Familiars i d'Infants*: «Què fan els infants», amb medalla de Vermeil i copa Cuyàs, autor Joan Prats; «Festa infantil aristocràtica», amb medalla d'argent, autor Josep Fontanet. — *Excursions i Viatges*: «Orient», amb medalla de vermeil i copa Baltà i Riba, autor Ignasi Salvans; «Sitges», amb medalla de vermeil, autor Lluís Gibert; «Els pescadors de la vila de Roses», amb medalla de vermeil i copa Pathé, autor Josep Fontanet; «Alpina», amb medalla d'argent, autor, Delmir de Caralt; «Sorra», amb medalla d'argent, autor Joan Puig; «Tamariu», amb medalla d'argent, autor Josep M.^a Galceran; «El Mercat d'Olot», amb medalla d'argent, autor Josep Fontanet; «Recurrent les altes valls d'Andorra», amb medalla d'argent, autor Agustí Fabra; «Campament a Sant Maurici», amb copa Nizo, autor Agustí Fabra. — *Argument*: «Vacances», amb medalla de vermeil i copa Bolex-Paillard, autor Domènec Giménez; «Castigadors castigats», amb medalla de vermeil i medalla Kodak, autor Eusebi Ferré; «Vara de Freixe», amb medalla de vermeil i copa Víctor, autor Eusebi Ferré; «1910», amb medalla

d'argent, autors Isidre Socias i Santiago Cortés. — *Culturals*: «Abelles», amb medalla de vermeil i copa Sàbat, autor Joan Prats; «Operació cesàrea», amb medalla de vermeil, autor Dr. F. Carreras; «Com es fa la xocolata», amb medalla de vermeil, autor Domènec Giménez; «Blat», amb medalla de vermeil, autor Salvador Rifà. — *Publicitaris*: «El Secreto», amb medalla de vermeil i copa Publi-Club, autor Domènec Giménez; «Un ejemplo», amb medalla d'argent, autor Domènec Giménez. — *Folklore*: «El mercat d'Olot», amb medalla de l'Atracció de Forasters, autor Josep Fontanet. — *Tema lliure*: «Rapsòdia cívica», amb medalla de vermeil i copa Francesc Blasi, autor Francesc Gibert; «Inspiració», amb medalla d'argent, autor Joan Roig; «Sant Llorenç del Munt», amb medalla d'argent, autor Joan Salvans.

Premis d'Honor: «Medalla del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA», a la millor pel·lícula característica de coses de Catalunya. Ha estat concedida al film «Tamariu», autor Josep M.^a Galceran. — «Copa de la Generalitat de Catalunya», a la millor pel·lícula de caire educatiu. Ha estat concedida al film «Abelles», autor Joan Prats. — «Premi Extraordinari», per a distingir la millor pel·lícula d'entre les premiades al Concurs. Ha estat concedit al film «Abelles», autor Joan Prats.

BIBLIOGRAFIA

ANTONIO BARTOLOMEO BRUNI.—*Musicalista cuneese. 1751-1821*.—Biblioteca per gli studi storici, archeologici ed artistici per la Provincia de Cuneo. Diretta da Attilio Bonino.—S. Lattes & C. Editori.—Torino, 1931.

Aquest volum, de dues-centes vint-i-una pàgines, ha estat publicat, a iniciativa de l'industrial Lluís Burgo, per honorar la memòria del seu compatriota el compositor Barto-

lomeo Bruni, amb motiu d'escaure's el cent desè aniversari de la seva mort. La benemèrita entitat cultural titulada «Biblioteca per gli studi storici, archeologici ed artistici per la Provincia de Cuneo», acollí amantent la idea i tot seguit encomanà a alguns dels seus membres més destacats l'estudi de la personalitat del notable compositor en els seus diversos aspectes.

A Della Corte ha aportat copioses dades referents a la vida i a les ac-

tivitats artístiques de Bruni, nat a Cuneo l'any 1751. En aquestes notes biogràfiques hom veu que aquest músic començà la seva formació artística a Torí; més tard passà a Novara a conèixer els més renomats mestres de l'art de la composició del seu temps i, finalment, s'establí d'una manera definitiva a París, on desenvolupà de ple les seves facultats excepcionals de compositor. L'any 1806 tornà a la seva ciutat natal, La Magnina, casa de la seva propietat.

L. De la Laurencie fa una detinguda recensió dels anys de vida parisenc del nostre músic i dóna dades ben interessants per a una bibliografia de la música instrumental de Bruni, conservada a la Biblioteca de París, classificada en composicions instrumentals, obres líriques i el mètode de violí.

G. Cesari estudia la música instrumental que es guarda al Conservatori de Milà, ben notable en qualitat i en quantitat.

H. Closson ha dirigit les seves recerques al Conservatori de Brussel·les, on són servades moltes de les obres de Bruni referents a música de cambra, teatre i teoria de la música. Les més abundoses, però, són les obres de caràcter teatral.

C. Zino estudia l'obra de Bruni titulada *Metodo per la viola seguito da 25 atudi*, publicat per la casa editorial Ricordi.

Gràcies a les aportacions d'aquests crítics, la personalitat del músic italià és estudiada d'una manera definitiva com a compositor fecund i distingit, virtuos del violí i pedagog d'aquest instrument. Alguns fragments extrets de les partitures de Bruni, intercalats als estudis crítics publicats en aquesta obra, ens donen un tast del que és l'obra d'aquest eminent compositor, no prou conegut i estimat com es mereix. La seva composició és sempre clara, de factura clàssica i d'inspiració fresca i abundosa.

La casa Lattes presenta l'obra amb tota cura.

F. BALDELLÓ, PREV.

UN LLIBRE NOU D'ALPINISME.—Ens assabentem per la revista «La Montagne», de març, de la pròxima aparició d'un *Manuel d'Alpinisme* editat amb la col·laboració del «Groupe de Haute Montagne» i del «Club Alpin Français», a la llibreria Dardel de Chambéry. Llibre d'unes 700 pàgines que no dubtem que serà interessantíssim per als muntanyencs.

GAUDÍ I EL BARROC.—Amb aquest títol l'escriptor crític d'Art Joan Cassou publica en el darrer número de «Formes», revista internacional d'Arts plàstiques (edició francesa), un estudi sobre l'autor del temple expiatori de la Sagrada Família. Del nostre arquitecte diu que «tenia l'ànima ingènua i original i que tractà l'arquitectura com ho hauria pogut fer amb la música o amb la poesia, per la sola exaltació del seu lirisme personal», i, a la vegada, el considera «com un d'aquests personatges excèntrics que Espanya es complau a produir». Mr. Cassou estudia, amb just criteri, tota l'obra gaudiniana, que no confon, però, amb aquest tot ultramodernista, que alguns qualifiquen d'«estil de tellerina» (Style Nouvelle). Mr. Causou acaba el seu estudi sobre l'obra de Gaudí, i diu: «L'art del gran català és un somni fantàstic, somni, però, que ha pres cos, cos i muscles de gegant».

BIBLIOTECA DE TRADICIONS POPULARS. El nostre consoci senyor Joan Amades ha iniciat la publicació d'una sèrie de llibres folklòrics sota el títol amb què encapçalem aquestes ratlles. Fins ara porta publicats quatre volums, cada un dels quals tracta el següent tema: «El llenguatge de les bèsties i de les coses», «Tradicions patriòtiques», «Origen i sentit d'alguns proverbis» i «El tres i els números meravellosos». Són volums d'un centenar de pàgines, estampats curosament sobre paper de fil, amb quinze exemplars, en japó, d'edició reduïda.

NOTICIARI

EL CAMÍ DE SANT ANIOL A TALAIXÀ.—En el tros de més mal passar d'aquest camí, o sia, des del salt del Vicari al salt de la Núvia, actualment s'està tallant tot el coscoll que hi ha a la seva vorera, arran del cingle, per a fer-ne carbó. Tota la utilitat que amb això se'n pugui treure és molt petita si es compara amb el servei que fa al vianant. Si el camí és vestit de vegetació es conserva més la poca terra que hi ha, bo i no fent tanta impressió de perill la cinglera.

El Centre ha tingut cura de cridar l'atenció a l'Ajuntament d'Oix sobre el particular.

SOBREVOLANT L'EVEREST.—El dia 3 d'abril darrer dos avions anglesos pilotats per lord Clydesdale i Mac Intyre, que portaven d'observadors Blacker i Bonnett respectivament, varen sobrevolar durant un quart d'hora el cim més alt de la terra. Les observacions i les fotografies recollides són de capital interès per a la cartografia incipient de la cadena de muntanyes que separa el Tíbet de l'Índia.

A L'EVEREST, A PEU.—Encara hi ha qui vol assolir «el sostre del món», a peu. Les tretze víctimes que fins ara han ocasionat les diverses i frustades temptatives, i la visita que ara pels aires s'ha fet a l'Everest, no han esporuguit ni han fet perdre esperances d'èxit a aquesta nova expedició anglesa que, comandada pel notable alpinista Ruttledge, es prepara actualment

GRANS DESCOBRIMENTS FETS A PERSÈPOLIS, ANTIGA CAPITAL DE LA PÈRSIA, DESTRUÏDA I SAQUEJADA PER ALEXANDRE MAGNE.—Entre les meravelloses descobertes que des d'alguns anys ençà s'han realitzat en les històriques contrades del món antic, poques poden comparar-se amb les que, en els

últims temps, s'han efectuat a la ciutat que fou la Cort dels sobirans de la Pèrsia antiga.

El que últimament ha tornat a la llum el professor de la Universitat de Xicago Mr. Ernest Herzfeld, consisteix principalment en dues grans escalinates monumentals que tenen als murs en què aquelles es desenrotllen formosíssimes escultures en relleu que cobreixen enterament els plafons que els decoren.

Entre les escultures descobertes figuren dos bustos colossals d'un ésser fantàstic que té el cap humà, amb llarga i rasurada barba, segons el conegut art assiri, i coronat amb alta tiara. El cos és de toro alat. Aquestes figures, que formen el capítell d'una columna, tenen l'originalitat de no presentar les testes d'«unicornis», com és característic del primitiu art persa, sinó en forma humana, com són els coneguts braus alats que flanquegen les portes dels palaus d'Assíria.

L'antiguitat clàssica no ha produït res superior als relleus i a les escultures que decoren els murs de les escales que condueixen al cadafal on s'alça *Apadoma*, o sala de les Audiències, de l'època de Darius (521-485 a. de J. C.). Llargues teories de guerrers i portadors dels tributs de les vint-i-vuit ciutats sotmeses, figuren als plafons decoratius de les escales, així com també la típica representació de la lluita del lleó amb el brau o el rei i altres escenes de guerra o de caça.

LES BALCONADES DE FUSTA.—Són molts els pobles de la muntanya catalana—Rupit n'és un d'ells—que les belles balconades de fusta de les seves cases, són substituïdes per altres de ferro.

Hom hauria de fer-se ressó prop de les diverses municipalitats afectades, per tal d'evitar que desaparegui un dels tipismes més encisats

dors dels carrers estrets i costeruts d'un grapat de pobles i llogarrets catalans.

L'EXPEDICIÓ BELGA AL RUWENZORI.— El massís orogràfic del Ruwenzori, altrament conegut amb el nom de «Muntanyes de la Lluna», està situat a l'Àfrica Equatorial, a la frontera, entre l'Uganda anglès i el Congo belga. Fou ignorat dels europeus fins que, l'any 1888, l'explorador Stanley donà a conèixer la seva existència en el llibre «Through darkest Africa».

Durant més de quinze anys, la dificultat dels transports, la densitat de la vegetació i la persistència de les boires en aquesta regió, rebutjaren les temptatives d'ascensió de nombrosos exploradors; i no fou fins a l'any 1906 que l'expedició del Duc dels Abruzzos, portada a cap metòdicament i amb gran luxe de personal i d'equip, arribà a trepitjar els cims, fins llavors verges, del massís del Ruwenzori.

Darrerament ha rebut la visita d'uns altres expedicionaris, entre ells Humphreys i Shipton. El primer va prendre fotografies des d'un avió, vol per al qual hagué d'esperar sis mesos; i el segon actualment forma part de l'expedició anglesa a l'Himalaia del 1933, comandada per Rutledge.

La missió científica belga del 1932 ha explorat el Ruwenzori pel vessant Occidental, part desconeguda fins ara, ha efectuat les següents ascensions:

Primera ascensió, de la punta Albert (5.100 m.) i punta Marguerite (5.125 m.); primera ascensió per la gelera Alexandra, punta Alexandra (5.105 m.) i Moebius (4.225 m.); primera ascensió per l'Oest; Kraepelin (4.792 m.) primera ascensió; punta Hélène per la paret oriental.

Els exploradors que prengueren part en aquestes ascensions foren els senyors X. de Grunne, cap de la missió; Ganshof, Schryver, de la Vallée Poussin, Solvay, Marlier, Michot i Joseph Georges. Aquest últim, guia de l'expedició, que porta fetes algu-

nes de les més interessants escalades de màxima dificultat dels Alps, declarà que l'ascensió de la punta Hélène per la paret E. representava per a ell una de les més belles gestes acomplertes en la seva existència.

EL TEMPLE VOTIU DEDICAT A VENUS PER JULI CÈSAR. Les excavacions que per ordre de Mussolini hom porta a terme a Roma, per al descobriment del Fòrum de Cèsar i del temple de Venus Genetriu, han produït la troballa de veritables meravelles, entre les quals figura el santuari a la deessa de l'amor, de qui pretenia descendir el vencedor de Pompeu a la batalla de Farsàlia (Any 48 a. de J. C.). Tan bon punt tornà Cèsar a Roma, començà la construcció del monumental conjunt d'edificis que formaven el fòrum del seu nom. Encara Palladio pogué veure el segle XVI el santuari votiu que no és el que erigí Cèsar. Era rodó, com el temple de Vesta al *Forum Boarium*, i hi posà una estàtua de Venus, esculpida per un escultor grec anomenat Arcesilaus, i l'enriquí de pintures, estàtues jòies, etc. Resultant petita la primitiva rotonda per a la gran deessa, fou construït el temple, els vestigis del qual s'han conservat, però no l'antiquíssim temple ara de bell nou tornat a la llum.

UN LLOC IDEAL PER A CAMPAR.—La Primavera, amb els seus encisos, ens convida a conviure amb la natura utilitzant la tenda. Catalunya està rublerta de llocs, tots ells ideals per a fer-hi una acampada. Des d'aquestes pàgines anirem assenyalant diversos indrets on sigui factible aixecar un campament i on estigui aplellada la bellesa del lloc amb la facilitat de comunicacions i de proveïments.

El poble de Rupit, entre les Guílleries i Collsacabra, és prou conegut per a donar-lo a conèixer. El que no ho és tant són els seus voltants, especialment les voreres de la riera que porta el seu nom. Seguint el camí que per sota de l'ermita de

Santa Magdalena mena a Sant Joan de Fàbregues, es troba, als deu minuts del poble, un saltant; per ací es passa a l'altra banda, i entre aquest lloc, on hi ha enrunat el molí d'En Rodó, fins a la casa i el salt de Sallent hi ha petites praderes que semblen fetes expressos per a aixecar-hi la tenda, o tendes. Els diversos saltants amb els gorgs corresponents hi fan unes piscines naturals, on hom es pot sadollar a pleret dels benifets d'aquelles cristallines aigües, que més avall llisquen damunt de suaus pendents de roca, unes vegades, i altres mig amagades per una exuberant arbrada, que fan del lloc uns veritables paradisos oceànics.

EL CAMÍ DE CASTELL DE L'ARENY A LA CLUSA ESTÀ APARIAT.—Ha estat aranjat el camí de l'Escalell, que s'utilitza per a anar des del Sot de la Clusa a Castell de l'Areny o a Vilada. Avui s'hi pot passar sense cap perill i és molt recomanable fer-ho pel pintoresc que és el contemplar en tota la seva extensió l'alta cinglera.

NOUS DESCOBRIMENTS A HERMÒPOLIS. TEMPLES GRECS I GRECO-EGÍPCIS.—Ara, de poc, han tingut lloc interessants descobriments a Egipte, en un lloc fins avui no explorat, situat a ponent de l'antiga ciutat d'Hermòpolis. Les excavacions han estat portades a terme per l'arqueòleg Dr. Sammy Gabr, de la Universitat egípcia, el qual diu que ha «desenterrat» diferents carrers, amb edificis a banda i banda, i temples del període comprès entre el primer segle abans de J. C. i la segona centúria de la nostra Era. Un d'aquests temples és grec, amb un altar, gairebé intacte, al davant d'aquell, és una imponent construcció greco-egípcia. A més, hi descobrí unes cases adornades amb columnates i construïdes amb pedra i maons, l'interior de les quals està decorat amb boniques pintures, que demostren un coneixement perfecte de la perspectiva i dels clars-obscur. Una d'aquestes pintures representa Plutó, el Déu infernal, en l'acte del rapte de Persèfona (o Pro-

serpina). Decoren les parets pintures que figuren marbres i porfirs, d'un efecte magnífic.

A més s'ha descobert un temple del segle tercer abans de J. C. i dues colossals estàtues de Ramsés II.

PEGUERA.—És un bon centre d'excursions i un punt indicat per a iniciar l'ascensió als Rasos de Peguera i serra d'En Cija. La principal dificultat per a sojornar a Peguera era l'hostal, on mancava de tot, fins de llit. Avui es pot trobar una acollida regular per a quatre companys a casa del ferrer de la Companyia de l'explotació forestal. Per a una excursió més nombrosa, escrivint amb temps, es podria solucionar. La casa esmentada es troba a un centenar de metres, aigües avall, del Xalet residència de l'enginyer de la Companyia, La Cantina. Per a avisar serveix l'adreça que segueix: Emili Sabata, per Sercs, Peguera. Teniu en compte que el correu li porten cada dos o tres dies.

VALLCEBRE. — BERGUEDÀ. — Excursions núms 22 i 113. — Actualment s'està construint la carretera que, sortint del collet d'Eina, ha d'anar a Saldes i Gosol passant a un poc més de trenta minuts de Vallcebre; la construcció del primer tros està bon xic avançada.

Una variant interessant de l'itinerari núm. 22 és passar pel típic grau de la Foradada, prop de Can Clotet, en els cingles de Vallcebre.

GUIA DEL RIPOLLÈS.—Itinerari número 14. Ripoll a Vidabona. Serra de Sant Aman. Si hom vol estalviar-se de fer a peu els 4 quilòmetres de carretera que hi ha de Ripoll a la Barricona, pot corregir l'itinerari en aquesta forma:

Poc després del quilòmetre 1, a mà esquerra, es troba l'aqüeducte del canal; seguir el corriol que hi mena, passa per sota d'una de les arcades i s'enfila a Can Palou, tocant el costat oposat de l'aqüeducte. Bon camí de bast, es va enfilant serra amunt.

30 m. — Coma de Llavosa. Agrupa-

ment de dues paguesies de bell aspecte. Es passa arran mateix per un camí carreter que es deixa tot seguit a la dreta. Seguir el camí de bast de l'esquerra, ben fressat, i que es descabdella entre una bella pinçada.

I h. 25 m —Adroguer, casa de pagès, on es retroba el camí esmentat de l'itinerari núm. 14.

VARIANT EN EL CAMÍ DE TALAIXÀ A OIX.—El camí que de baixada passava per la vora esquerra de la vall, avui les pluges l'han fet intransitable. Ara cal seguir, des de l'hostal de Talaixà, la vorera dreta de la vall, passant a la mitja hora per la pagesia del Vaquer, i en altre tant pel Molí i can Samsó, al peu del riu Llierca, que es travessa per unes palanques.

UN CURIÓS DESCOBRIMENT.—Una casa del temps d'Abraham que mostra com eren les habitacions d'Ur dels caldeus la vintena centúria a. de J. C.

L'arqueòleg Mr. Woolley, a qui són degudes les interessantíssimes troballes en l'emplaçament de la bíblica ciutat d'Ur ha donat compte darrerament del descobriment d'una gran casa particular que situa al carrer del *Paternoster*, número onze. Les tres portes que s'obren a la planta baixa fan creure que hi hauria una posada o *Khan*. Les parets, d'una solidesa extrema, sostenen la construcció, la qual està proveïda d'escales que posen en comunicació els tres pisos de què es componia l'edifici, cobert aquest d'un terrat, molt semblant a les cases dels àrabs d'avui. Al pis baix, agrupats al voltant del pati central, hi ha diverses dependències. A la part posterior de la casa, es construí la capella domèstica i dues petites cambres. Aquesta primitiva construcció fou, amb el temps, ampliada amb la construcció d'una gran sala de rebre i de sis cambres; tot donava a un gran pati. S'han descobert la cuina i les cambres del servei. Els mate-

rials de construcció són els maons, el guix i l'argila cuita. La casa no sols devia ésser confortable, sinó que, a més, era conforme amb els costums del país i de l'època i ad-huc luxosa.

Mr. Woolley, amb motiu d'aquestes troballes, observa que hi ha moltes semblances entre les idees religioses dels sumerians i les dels antics hebreus.

CAMPIONATS INTERNACIONALS D'ESQUÍ DEL 1933. *Campionats de la FIS.*—(Noruega no hi pren part).

Descens, especial: Hans Hauser (Austria); fons i salt, combinats: Sven-Erikson (Suècia); descens i slalom, combinats: Anton Seelos (Austria); salt, especial: Marcel Raymond (Suïssa); 50 quilòmetres: Velí Saarinen (Finlàndia); 18 quilòmetres: Englund (Suècia); cursa de relleus per nacions: Suècia; descens, fons i salt, combinats: Ernst Feuz (Suïssa).

Principals campions nacionals: Alemanya, Max Fischer; Amèrica, Ottar Saetre; Finlàndia, Lauri Valonen; França, Raymond Berthet; Gran Bretanya, S. C. Hudson; Hongria, Jan Marusarcz; Itàlia, Severino Menardi; Noruega, Olav-Lian; Polònia, Isidor Luszczek; Suècia, Oscar-Hultberg; Suïssa, Walter Prager; Txecoslovàquia, Antonin Barton; Iugoslàvia, Simunek.

Jubilaris d'Hollmenkollen: 50 quilòmetres, Sigurd Vestad (Noruega); 17 qms. i salt, combinats: Hans Vinjarengen (Noruega); salt, especial, Arne B. Christiansen (Noruega).

Quilòmetre llançat de St. Moritz: Esquís especials: Huber (Austria), 126,983 quilòmetres-hora; Esquís de cursa: Kainersdorf (Suïssa), 124,913 quilòmetres-hora.

Derby de la Parseun: Seniors: Otto Furrer, 16 m. 01 s.; dames: Margaret Bertsch (Davos).

Campionat de salts de Villars-Bre-taye: Marcel Raymond: 70, 72 i 75 m. Rècord oficial del trampolí (fora de concurs): Sigmund Ruud: 84 m.